

ІМІДЖ ПСИХОЛОГА-НАУКОВЦЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*Збірник тез доповідей
Всеукраїнського наукового круглого столу*

Київ – 2021

**Національна академія педагогічних наук України
Інститут психології імені Г. С. Костюка
Лабораторія історії психології ім. В.А. Роменця
Лабораторія психології особистості ім. П.Р.Чамати**

ІМІДЖ ПСИХОЛОГА-НАУКОВЦЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*Збірник тез доповідей
Всеукраїнського наукового круглого столу
(10 листопада 2021 року)*

Київ – 2021

Друкується за ухвалою Вченої ради Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України (протокол № 13 від 25.11.2021 року)

Імідж психолога-науковця в українському суспільстві: проблеми та перспективи / Збірник тез доповідей Всеукраїнського наукового круглого онлайн-столу (м. Київ, 10 листопада 2021 року) / за ред. С. Д. Максименка, В. В. Турбан. – Київ, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2021. – 51 с.

Редакційна колегія:

Максименко С. Д., дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор; **Турбан В. В.**, докторка психологічних наук, професорка; **Сердюк Л. З.**, докторка психологічних наук, професорка; **Бугайова Н. М.**, кандидатка психологічних наук, старша наукова співробітниця; **Поклад І. М.**, кандидатка психологічних наук, старша науковаспівробітниця.

До збірника увійшли тези доповідей Всеукраїнського наукового круглого онлайн-столу «Імідж психолога-науковця в українському суспільстві: проблеми та перспективи» (м. Київ, 10 листопада 2021 року).

На науковому круглому он-лайн-стілі обговорювалися такі основні питання: теорії та практики в українській психології: теоретико-методологічні основи дослідження проблеми іміджу; імідж психолога-науковця, як соціальний стереотип; самовизначення в особистому іміджі психолога-науковця; технології управління особистісним іміджем; формування іміджу психолога-науковця.

Рекомендації та соціальний ефект результатів он-лайн-круглого столу полягає у підвищенні психологічного та психолого-етичного рівня науковців, аспірантів, докторантів, у поглибленні практичного використання досягнень наукової психології.

Збірник адресований фахівцям-психологам науковцям та практикам, викладачам закладів вищої освіти, педагогам та вихователям, докторантам, аспірантам та студентам.

Матеріали опубліковано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність викладеного матеріалу покладено на авторів статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

З М І С Т

Березіна О. О.	ВПЛИВ СТРАХУ СМЕРТІ НА ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК ТА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ В ПЕРІОД ПІЗНЬОЇ ДОРОСЛОСТІ	4
Бугайова Н. М.	ВІД ҐЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ У RR ДО ҐЕНДЕРНОЇ КІБЕРТРАНСФОРМАЦІЇ У VR.....	7
Волошин В. М.	ВІКНО ТОЛЕРАНТНОСТІ.....	12
Гейко Є. В.	ПОЛІСИСТЕМНА ЦІЛІСНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ.....	14
Ізумнова О. Б.	КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВА ТЕРАПІЯ У ПОДОЛАННІ АУТОАГРЕСИВНОСТІ ЮНАКІВ.....	16
Калашникова Л. В.	КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН.....	18
Коваль І. А.	ПЕДАГОГІЧНИЙ ТАКТ І МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	21
Кулешова О. В.	ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ПРОФЕСІЇ У СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ЗВО.....	23
Мамчур І. В.	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВХОДЖЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО СОЦІАЛЬНИХ РЕФЕРЕНТНИХ ГРУП.....	25
Мельник О. А.	СКЛАДОВІ ІМІДЖУ НАУКОВЦЯ-ПСИХОЛОГА.....	29
Міхеєва Л. В.	ДИСГАРМОНІЙНІ ЕМОЦІЙНІ СТАНИ В СТУДЕНТІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ.....	30
Молодоцькі С.	РІВНОВАЖНИЙ СТАН ПОВЕДІНКОВОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ І ВИХІД З НЬОГО З ДОПОМОГОЮ РАЦІОНАЛЬНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ.....	32
Поклад І. М.	НАПРЯМИ НАУКОВИХ РОЗРОБОК СПІВРОБІТНИКІВ ЛАБОРАТОРІЇ ІСТОРІЇ ПСИХОЛОГІЇ ІНСТИТУТУ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г.С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ.....	38
Руденок А. І., Лиха-Боярова Д. І.	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОСТРОГО ТА ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ В УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ.....	41
Синюк Н. В.	ФАХІВЕЦЬ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК СУБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ПРОЄКТАМИ ТА ПОСЛУГАМИ: ПРОФЕСІЙНІ ВМІННЯ Й ПСИХОЛОГІЧНІ ЯКОСТІ.....	43
Торжевська Н. Р.	СКЛАДОВІ ТА ЕТАПИ ПРОЦЕСУ СТАТЕВО-РОЛЬОВОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ.....	46
Турбан В. В.	СТАНОВЛЕННЯ ІМІДЖУ ПСИХОЛОГА-НАУКОВЦЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	48

Березіна Олена Олександрівна
кандидатка психологічних наук,
наукова кореспондентка інституту
психології імені Г. С. Костюка
НАПН України, психолог ТЦСО,
м. Київ, Україна

ВПЛИВ СТРАХУ СМЕРТІ НА ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК ТА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ В ПЕРІОД ПІЗНЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Картина ставлення до смерті з'являється в якості складного, багатопланового й багатопланового утворення, що відображає загалом основні соціальні й релігійні розбіжності, регіональні й національні особливості.

У соціально-психологічному аспекті смерть, з одного боку, баналізується й віддаляється від людини. З іншого боку, у свідомості сучасного індивіда смерть перестає належати природному порядку речей і сприймається як своєрідна агресія ззовні, що не залежить від самої людини. Хвороба, старість, зводяться до дисфункції, випадковості.

Основою морально-психологічних проблем людини є підсвідомий страх перед смертю. У різних суспільствах ступінь морально-психологічної зрілості людини завжди визначалась її ставленням до скінченності власного існування, а смерть розглядалась як перехід, що веде до більш високих форм особистісного існування.

Ф. Бекон зауважує, що «люди страшаються смерті, як малі діти темряви», і «якщо при цьому думка про смерть виникає як кара за гріхи, то вона благочестива, але острах – прояв слабкості», «стогони, корчі, мертвотне обличчя, сльози друзів, жалоба, поховання та інше - от від чого смерть з'являється жахливою» [3]. Автор вважав, що страх смерті потрібно, можна й важливо перемогти: «Немає в душі людини такої навіть самої слабкої пристрасті, що не перемагала б страх смерті; а виходить, смерть не може бути настільки ж страшним ворогом, раз є в людини ціла рать, здатна її здолати» [3]. Бекон перераховує різні людські почуття, які так чи інакше, стоять вище смерті: «Помста тріумфує над смертю; любов її нехтує, честь призиває її; горе шукає в ній притулку; страх передбачає її» [3], тобто смерть, по Бекону, представляє не самодіюче окреме почуття або явище, а є частиною системи почуттів й емоцій, підлеглих афектам розуму й самій людській природі.

Існує безліч підходів, що розглядають проблему смерті у різних аспектах. Як нам уявляється, одним з найбільш значущих і цікавих є трактування історії смерті, розроблене Пилипом Арьесом. На думку П. Арьеса, в основі еволюції ставлення людини до смерті лежить загальна еволюція внутрішнього світу індивіда в його ставленні до природи й до «іншого». За П. Арьесом, в історії людства було п'ять типів, п'ять уявлень ментальних підходів до осмислення проблеми смерті [4].

Перший тип – стан «прирученої смерті», девізом якого є: «Всі ми смертні», тобто немає такої людини, що не вмере. Людина – частина природи, тому смерть як інобуття, як перехід в інший світ є природний стан. Такий підхід до смерті властивий періоду первіснообщинного й рабовласницького ладу, коли смерть сприймалась як частина круговороту природи.

На думку П. Арьеса, такий підхід до смерті в теперішній час нівелюється. На наш погляд, це не зовсім так, оскільки такий підхід до смерті, поряд з іншими, існує і нині.

Другий тип сприйняття смерті – «смерть своя». Людина усвідомлює смерть, як свою особисту ношу, як справу особистого подвигу. Увесь час думаючи про Страшний суд, людина для полегшення проходження душі через чистилище прибігає до багатьох релігійних ритуалів.

Третій тип сприйняття смерті за П. Арьесом – «смерть далека й близька». Такий тип характеризується крахом механізмів захисту від природи. «І до сексу, і до смерті повертається їх дика, неприборкана сутність». Незважаючи на те, що тривалість людського життя сучасної людини в середньому збільшилась, у підсвідомості кожний розуміє, що смерть може прийти в будь-який час. За останні два роки ми можемо це спостерігати в усьому світі у вигляді реакції на пандемію через COVID-19.

Четвертий тип сприйняття смерті П. Арьес представляє як «смерть твоя». Людина драматично сприймає й переживає вихід з життя значимого близького, смерть якого представляється їй більше тяжкою втратою, чим її власна смерть.

П'ятий тип сприйняття й переживання смерті за П. Арьесом – «смерть перевернена». У сучасний час страх смерті штовхає близьких людей відвозити старих, хворих, безпомічних близьких у лікарні, будинок для старих, де вони, оточені сторонніми людьми (лікарями, доглядальницями), де вони вмирають на відстані від рідних. Смерть стала «медикалізованою», «перекрученою», про неї стало соромно багато говорити. Жалоба й оплакування не афішують, сприймаючи їх як душевну хворобу. Емоційна стриманість на людях компенсується вдома слізьми й сумом про померлого.

На думку П. Арьеса, в основі еволюції ставлення до смерті лежить загальна еволюція внутрішнього світу індивіда в його ставленні до природи й до «іншого». З розвитком цивілізації, дітей починають усіляко огороджувати від усього, що пов'язане з образом смерті. «Прирученою» смерть є відносно уявлень сучасної людини.

Смерть для старіючої людини – значиме явище. Їй потрібний якийсь міф про смерть, інакше її очікують лише судження «здорового глузду», які не підказують їй нічого кращого, чим чорна яма, що її очікує.

Психоаналітик Е. Фромм вважав, що рятування від страху перед смертю рівносильне рятуванню від власного розуму. Він пише: «Людина – частина природи, вона підлегла фізичним законам і не здатна змінити їх; і все-таки вона виходить за межі природи... Усвідомлюючи себе, вона розуміє свою безпорадність й обмеженість власного існування. Вона передбачає кінець – смерть. Вона ніколи не звільниться від

дихотомії свого існування: вона не може позбутись від розуму, навіть якби захотіла; вона не може позбутись від тіла, поки жива, і тіло змушує її бажати жити» [6].

Відомий римський поет, письменник і філософ, який жив у I ст. н. е. Луцій Сенека вперше в античності створив закінчену танатологічну систему – стоїчну філософію про смерть. Він вважав, що смерть потрібно зустрічати стоїчно, з належною мужністю. Так, Сенека пише: «Прийшла до тебе смерть? Вона була б страшна, якби могла залишатись з тобою, вона ж або не з'явиться, або незабаром буде позаду, ніяк не інакше...треба вміти байдуже розстатись з життям, жалюгідні ті, хто метушаться між страхом смерті й мученнями життя. Жалюгідні, вони й жити не хочуть, і вмерти не вміють» [5].

Феномен смерті є одним з кардинальних питань буття. У плюралізмі думок представників різних наукових напрямків, у різних аспектах які відбивають філософські, релігійні, танатологічні, соціологічні, медичні й психологічні погляди на смерть, проявляється глобальність і багатогранність досліджуваного питання, відображається пошук адекватного своєму часу рішення проблеми існування людства в діапазоні двох складових буття – народження й смерті.

Список використаних джерел

1. Березіна О. О. Готовність особистості в період геронтогенезу до заключного етапу вітального циклу / О. О. Березіна // Актуальні проблеми психології. Том V: Психофізіологія. Медична психологія. Генетична психологія / за ред. С. Д. Максименка. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2006. – Вип. 5. – С. 24–31.
2. Бугайова Н. М. Психологічні особливості особистості суїцидента / Н.М. Бугайова // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Проблеми загальної та педагогічної психології. – К., 2001. – Т. III, ч. 5. – С. 86–93.
3. Бэкон Ф. Сочинения в 2 т. / Ф. Бэкон . – М. : Мисль, 1972. – 582 с.
4. Гуревич А.Я. Предисловие // Человек перед лицом смерти. – М. : Про-гресс, 1992. – 521 с.
5. Ошеров С. Сенека: философ, прозаик, поэт / С. Ошеров // Сенека. Письма к Луцилию. Трагедии. – М. : Худож. лит., 1986. – 544 с.
6. Сапожников В. Р. Нравственно-философские аспекты смерти и бессмертия / В. Р. Сапожников // Смысл человеческой жизни. – Нижний Новгород, 1992. – С. 69 – 74.

Бугайова Наталія Михайлівна
докторка PhD, кандидатка психологічних наук,
провідна наукова співробітниця
старша наукова співробітниця (медичний психолог)
Інституту психології імені Г.С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України,
Україна, м. Київ

ВІД ҐЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ У RR ДО ҐЕНДЕРНОЇ КІБЕРТРАНСФОРМАЦІЇ У VR

Сексизмом вважається упереджене ставлення або дискримінація за статевою чи ґендерною ознакою.

Щоб не дискутувати про правильність термінів і понять, таких як сексизм, зворотній сексизм, фемінізм, маскулізм і таке інше, я буду говорити про ґендерну дискримінацію, як таку, оскільки це негативне явище в суспільстві зустрічається як по відношенню до жінок, так і до чоловіків.

Ґендерна дискримінація щодо жінок має історичне коріння і пов'язана з домінуванням патріархального ладу, традиціями й стереотипами, що існують в суспільстві. Укорінення традицій, особливості виховання дітей і жорсткого ґендерного поділу ролей призвели до того, що, не дивлячись на глибокі соціальні зміни і розвиток суспільства, стереотипи, шаблони і пережитки минулого продовжують залишатися у свідомості людей і негативно впливають на соціум в цілому, приводячи до ґендерної дискримінації представників обох статей.

Ґендерна дискримінація щодо жінок може проявлятися в різних аспектах життя.

1. У традиційних уявленнях про соціальну роль жінок. Жінкам відводиться роль господині, яка повинна виконувати домашню роботу і доглядати за дітьми. Інтереси чоловіка в сім'ї ставляться на перше місце.

2. При працевлаштуванні та звільненні. Деякі роботодавці при прийомі на роботу, віддають перевагу чоловікам, оскільки вважають, що заміжжя, декрет і подальше сімейне життя є перешкодою для виконання жінкою-співробітницею своїх професійних обов'язків. Віковий ценз у разі звільнення, частіше застосовується до жінок. Так само жінкам, які досягли 50-річного віку складніше влаштуватися на роботу, не дивлячись на освіту, досвід і наявність ділових якостей.

3. Професійна спрямованість, так само має негласні обмеження. Є професії, де перевага віддається чоловікам.

4. Кар'єра і оплата праці. Жінки рідше займають керівні посади і їх праця нижче оплачується.

5. Сімейний статус. Уявлення про цінність жінки пов'язують з тим, чи перебуває вона в шлюбі. Упереджене ставлення до особистого і сексуального життя жінки.

6. Жінки частіше піддаються образам за ґендерною ознакою і стають жертвами сімейного насильства.

7. Дискримінація, пов'язана з психологічними особливостями. Жінкам приписують якості (психологічну нестабільність, надмірну вразливість і зайву емоційність, «жіночу логіку» тощо) через які вони, нібито не здатні приймати виважені рішення.

Це далеко не всі аспекти, які відображають проблему гендерної дискримінації жінок. При цьому є сфери, де з гендерною дискримінацією можуть зіткнутися чоловіки.

1. Чоловіки зобов'язані служити в армії. При цьому в переважній більшості країн, жінки звільнені від військового обов'язку.

2. Батьківство і опіка над дітьми. У разі розлучення і встановлення місця проживання, в більшості випадків, суд залишає дитину з матір'ю, а не з батьком. У питаннях встановлення опіки над дітьми або усиновлення перевага, також віддається жінкам.

3. Право на декретну відпустку і лікарняний, в разі хвороби дитини, в більшості випадків належить жінкам.

4. Традиційно вважається, що саме чоловік зобов'язаний забезпечувати сім'ю. При цьому не враховується той факт, що не всі чоловіки, в силу об'єктивних обставин (наприклад, проблем, пов'язаних зі здоров'ям), можуть це робити.

5. Трудові відносини. Негласні заборони праці в деяких сферах діяльності (внаслідок гендерних стереотипів). У разі вибору "не чоловічої" професії, чоловіки піддаються осуду або цькуванню, а також можуть потрапити під підозру (наприклад, при виборі професії роботи з маленькими дітьми їх можуть запідозрити в педофілії).

6. Вік виходу на пенсію у чоловіків вищий, ніж у жінок.

7. Нав'язування суспільством культу маскулінності, який підтримується обома статями щодо чоловіків, призводить до серйозних психологічних і соціальних наслідків (суїциди, булінг).

У зв'язку з розвитком цифрових технологій, удосконаленням інформаційно-комунікаційних пристроїв (теледільдоника, імерсивне порно, VR), біомедичними досягненнями, ускладненням віртуального простору, з'являється можливість не тільки моделювати кіберреальність але й інтегрувати у неї свої реальні чи створені особистості, які можуть мати будь яке «фізичне» влаштування чи втілення та взаємодіяти на різних рівнях.

Нами було проаналізовано, який вплив чинить віртуалізація на поняття гендеру?

1. Вихід за межі бінарності чи дегендеризація.

2. Конструювання в кіберпросторі гендерної ідентичності.

3. Мультигендерність.

4. Гендерна нестабільність чи невизначеність.

5. Мінлива мультигендерна репрезентація, що належить до будь якого гендерного типу – маскулінного, фемінного, андрогінного або невизначеного.

6. Створення гендерів, яким притаманна множинна-самоідентичність, що може бути нестабільною і постійно змінюватись.

7. Інтерактивність взаємодії об'єктів, які належать до реальних чи віртуальних ґендерів або аґендерів.

8. Можливість вступати у кіберсексуальні стосунки з реальними користувачами чи штучно створеними представниками, що належать до класичних, невизначених ґендерних типів або аґендерів.

При цьому розвиток нових цифрових технологій може породжувати нові етичні проблеми у віртуальному просторі, що пов'язані із використанням голосових помічників. На думку дослідників, голосові помічники, що відбивають ґендерні ознаки у вигляді голосу, зображень або мовленевих особливостей, можуть відображати і зміцнювати ґендерні стереотипи.

Етичним аспектам штучного інтелекту присвячені дослідження Італійського інституту міжнародних політичних досліджень ISPI і Brookings [2].

Дослідниками Кейтлін Чин і Мішелою Робісон вивчалось питання впливу ботів штучного інтелекту і голосових помічників на зміцнення ґендерних стереотипів [3].

Згідно досліджень вчених зі США, користувачі розглядають голосових помічників як щось середнє між людиною і об'єктом [5].

Певні голосові помічники ШІ мають конкретно виражену ґендерну приналежність, інші, що мають невизначену, все одно більш схожі на жіночі.

Згідно прогнозу британських аналітиків з Juniper Research, кількість голосових помічників до 2023 року потроїться до 8 мільярдів [6].

Результати дослідження антропоморфізму цифрових голосових помічників показують, що антропоморфізм позитивно сприймається, якщо голосовий помічник проявляє соціально адаптовану поведінку і втілює певну роль через реалізацію особистості, самостійності та взаємодії, при цьому голос відіграє вирішальну роль [7].

У зв'язку з олюдненням технологій неминуче виникають питання ґендерної репрезентації і того, як навчити штучний інтелект реагувати на ґендерну дискримінацію. Опитування чотирьох популярних голосових помічників – Google Assistant, Alexa, Siri і Cortana відносно їх ґендерної ідентичності, не було отримано конкретних відповідей. Google Assistant та Siri відповіли, що вони не мають ґендеру, а Alexa та Cortana зазначили, що вони існують поза ґендером, оскільки є штучним інтелектом [3].

У 2017 році Лія Фесслер з Quartz проаналізувала, як Google Assistant, Siri, Alexa та Cortana реагували на сексуальні коментарі, домагання і образи, і виявила, що голосові помічники від відповідей ухилялись, а іноді навіть дякували користувачам у відповідь на образливі коментарі [4].

Таким чином, з одного боку, використання ШІ має певні проблеми, як навчити розрізняти ґендерну дискримінацію для подальшої коректної розробки ШІ щодо ґендерних питань, з другого віртуальний простір завдяки можливостям кіберпростору, не створює прямих умов для ґендерної дискримінації і, навпаки, сприяє розвитку ґендерної толерантності та різноманітності.

Це буде, безумовно, аватарізацією та трансформацією реально існуючих статевих та ґендерних типів користувачів та штучно створених цифрових ґендерів.

У перспективі розвиток цифрових технологій, генної інженерії та біомедицини призведе до виходу нових ґендерних або аґендерних створінь у реальну реальність.

Тоді те, що ще у 2015 році Facebook запропонував на вибір 59 статей [1] буде здаватись не таким вже різноманітним.

Масштаби ґендерної дискримінації жінок і чоловіків різні, але це не знижує гостроти проблеми для тих, хто страждає від цього негативного явища. Кожна людина має право на свободу вибору і шанобливе ставлення з боку всіх членів суспільства, незалежно від статі, за умови, що цей особистий вибір не порушує законів і не ущемляє прав і свобод інших людей.

Борючись за ґендерну рівність, необхідно використовувати розумні методи і не доводити їх до абсурду, щоб не отримати прямо протилежний результат тому, який очікувався.

У цивілізованому суспільстві найважливішими є цінність особистості, її моральні і духовні якості, її професіоналізм, а не статева приналежність їх носія.

Список використаних джерел

1. Навіть не андрогін: Facebook запропонував на вибір 59 статей. Корреспондент.biz, 27 лютого 2015. URL: <https://ua.korrespondent.net/business/web/3484859-navit-ne-androhin-Facebook-zaproponuvav-na-vybir-59-statei>

2. Ai in the Age of Cyber-Disorder Actors, Trends, and Prospects /edited by Fabio Rugge/Ledizioni Ledi Publishing Via Antonio Boselli, 10-20136 Milan – Italy, 2020. URL: https://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/isp_i_report_ai_in_the_age_of_cyber-disorder_2020.pdf

3. Chin C. and Robison Monday M. How AI bots and voice assistants reinforce gender bias. November 23, 2020. URL: <https://www.brookings.edu/research/how-ai-bots-and-voice-assistants-reinforce-gender-bias/>

4. Fessler L. We tested bots like Siri and Alexa to see who would stand up to sexual harassment. February 22, 2017. URL: <https://qz.com/911681/we-tested-apples-siri-amazon-echos-alexa-microsofts-cortana-and-googles-google-home-to-see-which-personal-assistant-bots-stand-up-for-themselves-in-the-face-of-sexual-harassment/>

5. Pradhan A., Findlater L., Lazar A. Phantom Friend” or “Just a Box with Information”: Personification and Ontological Categorization of Smart Speaker-based Voice Assistants by Older Adults. PACM on Human-Computer Interaction, Vol. 3, No. CSCW, Article 214. Publication date: November 2019. URL: <http://edithlaw.ca/teaching/cs889/w20/readings/phantom.pdf>

6. Report: Voice assistants in use to triple to 8 billion by 2023 Sarah Perez / February 12, 2019. URL: <https://techcrunch.com/2019/02/12/report-voice-assistants-in-use-to-triple-to-8-billion-by-2023/>

7. Wagner K., Schramm-Klein H. Investigating Anthropomorphism of Digital Voice Assistants – A Qualitative Approach. November 06, 2019. URL: https://aisel.aisnet.org/icis2019/human_computer_interact/human_computer_interact/7

Волошин Володимир Миколайович
кандидат психологічних наук,
Військовий інститут
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ВІКНО ТОЛЕРАНТНОСТІ

Вікно толерантності – це науковий термін, який використовується для опису зони нашої активності, в якій ми здатні функціонувати найбільш ефективно. Коли людина перебуває у цій зоні, вона, як правило, без особливих труднощів може легко отримувати, обробляти та інтегрувати інформацію та ефективним чином реагувати на потреби повсякденного життя. Вікно толерантності це вікно (зона) нашого оптимального стану. Вперше цей термін був введений Деном Сігелом.

Вікно толерантності ділиться на три зони. Посередині знаходиться зона оптимальної активації нервової системи. Коли ми знаходимося у своєму вікні толерантності, ми можемо міркувати раціонально та приймати рішення спокійно, зважено і не відчуваючи пригніченості чи замкнутості.

Організм обробляє загрози через вегетативну нервову систему. Вона складається з двох основних гілок. Одна з них - симпатична нервова система, яка мобілізує внутрішні ресурси організму у разі загрози. Друга - це парасимпатична нервова система, яку часто називають системою «відпочинку і перетравлення», «годування і розмноження» або «турботи і дружби».

Але якщо рівень емоційного напруження перевищує прийнятний поріг, то психіка виходить на рівень гіперзбудження або гіпозбудження. Це відбувається в ситуаціях, які сприймаються нами як сильний стрес.

Гіперзбудження, інакше відоме як реакція на бий чи втікай. Цей стан часто характеризується підвищеною пильністю, почуттям занепокоєння, можливими проявами паніки, а також швидким потоком думок.

Гіпозбудження або реакція на заморожування може викликати почуття емоційного оніміння, порожнечі або паралічу, відчуття хронічної втоми, небажання щось робити. Основні зміни до яких призводить вихід за межі вікна толерантності.

1. Зміна роботи гіпокампу – погіршення пам'яті, особливо переведення з короткотривалої в довготривалу пам'ять. Порушується сприйняття часу (минуле, теперішнє, майбутнє). Травматична подія (спогад) залишається не вбудованим в історію (в наративну (автобіографічну) пам'ять. Травматична подія залишається актуальною наразі для людини та не має початку і завершення. Вона переживається не як спогад, а як реальна ситуація в теперішньому.

2. Зміна роботи лобних ділянок мозку. Відбувається руйнування частини нейронних зв'язків. Це призводить до зниження самоконтролю, погіршення

мислення, уваги, уяви. Значно погіршується логічне мислення, зменшується кількість предметів, які людина може утримувати в полі своєї уваги, зменшується час концентрації уваги на певному виді діяльності.

3. Збільшується мигдалевидне тіло (парний орган). Розмір мигдалевидного тіла зростає за рахунок збільшення кількості нейронів. Однією з його функцій є «сканування» навколишнього простору на потенційну небезпеку.

Відповідно зростає інтенсивність інтенції на «пошук» небезпеки. Людина більше «очікує» на рівні думок і органів сприйняття (органи сприйняття посилено сканують простір на небезпеку) небезпеку з зовнішнього світу.

Вікно толерантності у кожної людини різне від народження. Люди, у яких вузьке вікно толерантності, часто можуть відчувати, ніби їхні емоції напружені та складні щоб ними управляти. Інші з ширшим вікном толерантності можуть впоратися з інтенсивними емоціями або ситуаціями, не відчуючи, що їх здатність функціонувати суттєво постраждала.

На вікно толерантності може впливати і навколишнє середовище: люди, як правило, більше можуть залишатися у вікні, коли почуваються в безпеці та підтримці. Ширина зони вікна толерантності знаходиться в постійній динаміці.

Стрес, переживання травматичної події чи втрати може призвести до «виштовхування» людини з вікна толерантності.

Люди, які пережили потенційно травматичну подію, часто реагують навіть на незначні стресори, підвищеним гіперзбудженням або гіпозбудженням. Це може призвести до звуження або ригідності вікна толерантності.

УДК159.923

Гейко Євгенія Вікторівна
докторка психологічних наук, професорка,
завідувачка кафедри психології
Центральноукраїнського державного
педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

ПОЛІСИСТЕМНА ЦІЛІСНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Полісистемна цілісність особистості характеризується багатоаспектністю (розмаїтим складом цілісностей). Така багатоаспектність вирізняється розподілом за критерієм диференціації на системи, модальності, диспозиції (полярні категорії), бісистему, бімодальність, бідиспозицію (біполярні категорії).

Системи, модальності, бімодальність, бідиспозиція являють собою різнопорядкові модули полісистемної цілісності особистості. Саме через них розгортається багатовимірний характер організації полісистемної цілісності особистості.

Полісистемна цілісність особистості розподіляється на такі біполярні категорії: бісистему, бімодальність, бідиспозицію. В такий спосіб можна говорити про багатомірність полісистемної цілісності особистості.

Субмодальності залучаються у полярні категорії, тому вони й пов'язуються саме через субмодальності, що увійшли до таких категорій. Й субмодальність поєднує такі зв'язки полярних категорій власне через себе.

Емпірично нами виявлено розподіл полісистемної цілісності особистості на субмодальності, полярні і біполярні категорії. Визначено, що саме субмодальності є базовими елементами полісистемної цілісності особистості.

Субмодальності складаються у певну структуру. Так, Особистість – Самість позитивно корелює з Особистість – Втілена і Особистість – Перетворена й негативно корелює з Особистість – Повторна. Проте, Особистість – Втілена позитивно корелює з Особистість – Повторна, втім Особистість – Повторна негативно корелює з Особистість – Перетворена.

Не виявлено кореляції між Особистість – Втілена і Особистість – Перетворена. Зазначені взаємозв'язки представляють рівневу структуру полісистемної цілісності особистості за полярними і біполярними категоріями.

Стосовно міжрівневої структури зазначимо, що не достатньо емпіричних даних, необхідні більш детальні дослідження.

Полісистемна цілісність особистості виявляється взаємопов'язаною із факторами, які уособлюють цілісність особистості у концепції Л. Сонді.

Так, стимулюючий вплив здійснюють фактори: «Фактор h» (потяг до життя), «фактор e»⁺ (совісність, терпимість, доброта, готовність допомагати), «фактор k» (прийняття себе та світу залучення до себе – інтроєкція (+)). Негативний вплив на розвиток цілісності особистості здійснюють фактори: «фактор p» (поширення влади над оточенням, підґрунтя щодо потреби трансформувати у свідомі (+) чи несвідомі (-) акції потягу), «фактор e»⁻ (відсутність совісті; нетерплячість; злобність; злорадство), «фактор hu» (механізми психологічного захисту за типом блокування чи мімікрії перед небезпекою, амбітендентністю у відношенні двох потреб: нижче кохання або розбещеність), «фактор k» (позиція, що приймає чи не приймає. Функція пов'язана із протилежними тенденціями «Я»: залучення до себе – інтроєкція (+) або негативизм, зречення (-), «фактор m» (стремління чеплятися за життя й буття; залежність від батьків або, навпаки, бажання бути вільним. Відзначені фактори виявили суттєвий кореляційний зв'язок із особистісними чинниками, що увійшли до структури цілісності особистості.

Тобто зв'язок між факторами цілісності особистості, структурними складовими полісистемної цілісності й особистісними чинниками з означеним співвідношенням, виявляє точні якісні і кількісні показники.

За результатом факторного аналізу визначено, що для обох груп досліджуваних найсуттєвішими сферами, з якими пов'язана полісистемна цілісність особистості, є переживання краси як етичної категорії, «любов», «наявність вірних друзів», «упевненість у собі, свобода від внутрішніх суперечностей», «пізнання (підвищення освіти, розвиток культури, інтелекту)», «свобода як незалежність у вчинках та діях», «щасливе сімейне життя», «творчість». Тобто, схильність щодо самореалізації та реалізації потреби в діяльності сприяє самоорганізації полісистемної цілісності особистості.

Ігумнова Ольга Борисівна
Кандидатка психологічних наук
Доцента кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного університету,
м. Хмельницький, Україна

КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВА ТЕРАПІЯ У ПОДОЛАННІ АУТОАГРЕСИВНОСТІ ЮНАКІВ

Переживання критичних ситуації у юнацькому віці супроводжується браком особистісних ресурсів, розвинутих конструктивних копінг-стратегій, а зростання внутрішньої емоційної напруги активізує захисні психологічні механізми та аутоагресивну поведінку як засіб зниження внутрішньої напруги.

Актуалізація страхів поруч з прискіпливим та занадто критичним ставленням до себе сприяє росту переживання у юнаків негативних емоцій, стресових станів та сприяє розвитку аутоагресивної поведінки.

Терміни «аутоагресія» та «аутодеструкція» часто розуміються як окремі поняття, різні автори по-різному проводять між ними межу, відносячи їх до механізмів психологічного захисту. У структурі аутоагресивного патерну особистості виділяють 4 субблоки:

а) характерологічний субблок – рівень аутоагресії позитивно корелює з деякими рисами та особливостями характеру: інтроверсією, підозрілістю;

б) самооцінний субблок – виявляє зв'язок аутоагресії та самооцінки: чим вища аутоагресія особистості, тим нижча самооцінка власних когнітивних здібностей, тіла, власної здатності до самостійності, автономності поведінки та діяльності;

в) інтерактивний субблок – характеризує зв'язок аутоагресії особистості зі здатністю/нездатністю до успішної соціальної адаптації, з успішністю/неуспішністю міжособистісної взаємодії, з комунікабельністю та аутоагресія позитивно корелює із сором'язливістю;

г) соціально-перцептивний субблок – наявність аутоагресії пов'язано з особливостями сприйняття інших людей, і практично не пов'язано з негативізацією сприйняття інших осіб – навпаки, її рівень корелює з позитивністю сприйняття значущих інших.

Когнітивно-поведінкова терапія широко застосовується в роботі як з дорослими, так і з юнаками із суїцидальною та аутоагресивною поведінкою.

Різні дослідження доводять ефективність когнітивно-поведінкової терапії та її модифікацій. Зокрема такі автори як Н. Бохан, Л. Тейлор, М. Крейг показують, що кількість повторних аутоагресивних та суїцидальних дій після проходження досліджуваними курсу когнітивно-поведінкової терапії знижується до 40% від попереднього значення.

У роботі з аутоагресивністю когнітивно-поведінкова терапія ґрунтується на уявленні про те, що гіпертрофоване сприйняття клієнтами своїх проблем, схильність проектувати поточні невдачі на майбутнє, відсутність спроб вирішення труднощів посилюють бажання принизити себе, нашкодити собі, що може призвести і до смертельного результату.

Відмінною особливістю роботи із аутоагресивними клієнтами є те, що мислення та сприйняття такого клієнта містять негативні висновки, до яких знижене або відсутнє критичне сприйняття. У зв'язку з цим основний метод у роботі терапевта – це виявлення, дослідження та сприяння клієнтові у переструктуруванні таких висновків (Бек А., 2003).

Мета терапевтичної інтервенції – зміна схеми інтерпретації подій, що провокує виникнення та підтримку ризику аутоагресивної поведінки. Перевага когнітивно-поведінкової терапії полягає у короткостроковому форматі та можливості здійснювати антикризові інтервенції в період високого суїцидального та аутоагресивного ризику.

Когнітивно-поведінкова терапія стає особливо актуальною при роботі з юнаками, адже цей метод дає необхідний інструментарій для самоаналізу та самостійного вибору оптимальних способів поведінки, мислення та переживання тих чи інших життєвих подій. Основне завдання когнітивно-поведінкової терапії у роботі як із суїцидальною, так і з аутоагресивною поведінкою визначається фокусуванням на формуванні навичок пошуку альтернативних засобів вирішення проблемних ситуацій на протиположності самоушкодженню та суїциду.

Калашикова Людмила Володимирівна
старша викладачка кафедри психології
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Постановка проблеми. Впровадження компетентнісного підходу під час професійної підготовки майбутніх психологів залишається актуальною задачею, що стоїть перед системою вищої освіти Української держави. Йдеться про створення під час освітнього процесу сприятливих умов для формування у майбутніх психологів інтегральної системи компетентностей.

Викладення основного матеріалу. Аналіз наукової літератури засвідчує, що найчастіше компетентність як науковий феномен досліджується в межах компетентнісного підходу.

Під поняттям «компетентність» науковці розуміють систему особистісних та професійно важливих якостей, що формуються у майбутніх фахівців під час освітнього процесу й дозволять їм у майбутньому ефективно та конструктивно вирішувати задачі професійного та особистісного характеру. Н.Ф. Тализіна, В.Д. Шадріков, В.М. Шепель та інші вчені наголошують на тому, що до складу компетентності входять знання, навички та життєвий досвід.

Так, Н.М. Бібік під компетентністю розуміє загальну здатність фахівця виявляти знання та вміння в професійній діяльності, застосовувати їх для вирішення проблеми в конкретній ситуації [1]. О.В. Овчарук у ролі складових компетентності розглядає знання та досвід у певній галузі, які дозволяють фахівцеві успішно застосовувати власний професійний потенціал на практиці [4, с.49].

Подібну думку зустрічаємо й у А.В. Хуторського, який трактує компетентність як сукупність сформованих особистісних якостей та мінімального досвіду діяльності у відповідній сфері [6, с.131].

Дефініційний аналіз поняття «компетентність» демонструє ототожнення сутності цього феномену з результатом діяльності, тобто з успішним застосуванням фахівцями набутих під час професійної підготовки знань, умінь та навичок у певній сфері діяльності.

Огляд наукової літератури дозволяє констатувати, що проблемою дослідження компетентності психологів займаються як вітчизняні, так і зарубіжні психологи. Зокрема, О.О. Бодальов, А.В. Брушлинський, М.І. Лук'янова, Л.М. Митина, Л.А. Петровська розглядають компетентність психологів як сукупність інтеріоризованих психологічних знань, сформованих професійно важливих умінь,

соціально-психологічних характеристик майбутнього фахівця та систему суб'єктивного контролю.

На думку вчених існують наступні підсистеми компетентності психологів: когнітивна, комунікативна, соціальна та аутопсихологічна. І.О. Зимня до складових компетентності відносить: когнітивно-знаннєвий, мотиваційний, регулятивний та компонент-ставлення [3].

Ю.В. Варданян, В.М. Карандашев, А.К. Маркова, Р.В. Овчарова, Н.В. Чепелева розуміють компетентність майбутнього психолога як інтегральну характеристику, яка включає систему усвідомлених знань, умінь і навичок та сформовані якості, що здатні успішно вплинути на результативність професійної діяльності в майбутньому.

Не розходяться погляди вчених і з приводу того, що формування професійної компетентності майбутніх психологів здійснюється під час освітнього процесу. Так, О.С. Ірба вказує на необхідність трактувати компетентність як інтегрований із компетенцій кінцевий результат професійної соціалізації студента у вигляді еталона-моделі [2, с.12]. Йдеться не тільки про сукупність знань в діяльності, але й сформованість особистісних якостей та здібностей, які необхідні для успішного здійснення професійних функцій, прагнення до самореалізації в творчій діяльності.

Одним із ефективних способів формування компетентності майбутніх психологів є соціально-психологічний тренінг, у ході якого відбувається розвиток соціальної, спеціальної та індивідуальної компетентностей [5].

Результатом розвитку першої є вміння працювати в команді, готовність до співробітництва, нести відповідальність за результат власної діяльності, володіння прийомами професійного навчання.

Показниками успішного розвитку спеціальної компетентності виступають готовність студентів самостійно розробляти програми соціально-психологічних тренінгів різної тематики та проводити їх.

Йдеться про реалізацію себе в ролі тренера тренінгової групи, про вміння підбирати тренінгові вправи відповідно до мети тренінгу, вирішувати типові професійні задачі, об'єктивно оцінювати результативність власної діяльності та здатність самостійно здобувати необхідні знання та формувати навички проведення соціально-психологічного тренінгу. Розвиток індивідуальної компетентності виявляється у готовності провести соціально-психологічний тренінг, здатності до професійної рефлексії, до подолання невпевненості в собі, професійних криз та деформацій.

Важливим результатом використання соціально-психологічних тренінгів під час освітнього процесу виступають суттєві позитивні зрушення в самосвідомості майбутніх психологів.

Йдеться про розвиток впевненості в собі, формування гнучкої «Я-концепції» та позитивного ставлення до себе як до майбутнього фахівця.

Висновки. Узагальнюючи викладений матеріал, можна стверджувати, що сучасні науковці розглядають компетентність як інтегральну властивість, що формується під

час освітнього процесу у вищій школі та поєднує професійно важливі знання, уміння, навички та досвід, які лежать в основі ефективності професійної діяльності.

Соціально-психологічний тренінг виступає одним із способів формування компетентності майбутніх психологів за рахунок розвитку соціальної, спеціальної та індивідуальної компетентностей.

Список використаних джерел

1. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 47–52.

2. Ирба О.С. Компетентностный подход как условие профессиональной социализации личности студентов-психологов: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Курск, 2009. 24 с.

3. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалиста, 2004. 40 с.

4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та сучасні перспективи /за заг. ред. О.В. Овчарук. К.: «К.І.С.», 2004. 112 с.

5. Ландшеер В. Концепция «минимальной компетентности» //Перспективы: вопросы образования. 1988. №1. С.27-34.

6. Хуторской А.В., Хуторская Л.Н. Компетентность как дидактическое понятие: содержание, структура и модели конструирования //Проектирование и организация самостоятельной работы студентов в контексте компетентностного подхода: межвузовский сб. научн. тр. /под. ред. А.А. Орлова. Тула: Изд-во Тульского гос. пед. ун-та им. Л.Н. Толстого, 2008. Вып. 1. С. 117-137.

УДК 159.9.016.12-616.89-02-084-159.9.015.7-616.89-02-085-159.9.019.2

Коваль Ірина Андріївна

*докторка психологічних наук, доцентка,
професорка кафедри медичної психології,
психосоматичної медицини та психотерапії
Національного медичного університету
імені О. О. Богомольця,
м. Київ, Україна*

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТАКТ І МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Прагнення сучасних лікарів і психологів підвищити рівень ефективності своєї взаємодії з пацієнтами потребує залучення до їх професійного арсеналу методів впливу нових дієвих методів і прийомів.

Для успішної професійної діяльності лікар і психолог повинен досягнути вершини майстерності спілкування, зробити його автоматичним, перетворити на внутрішню потребу досконалу техніку фахового спілкування.

Кожна соціальна роль завжди залишає певний особистий простір для свого виконавця, котрий є основою для виникнення міжособистісних (психологічних) стосунків, що складаються на емоційному підґрунті (на підставі певних почуттів, що виникають між людьми).

У соціальній психології почуття об'єднують у дві великі групи: кон'юнктивні (такі, що зближують, об'єднують людей) та диз'юнктивні (антипатичні почуття, що роз'єднують людей).

У професійній діяльності лікаря і психолога важливе уміння вибудовувати свої стосунки з пацієнтами, їхніми родичами та колегами ґрунтуючись на кон'юнктивних почуттях, і звичайно – реалізувати їх у спілкуванні.

Особливо важливий у взаємодії лікаря з пацієнтом психологічний (педагогічний) такт – уміння знайти підхід до кожної людини, встановити з нею довірчі стосунки і ефективно взаємодіяти. Це вимагає уміння знайти відповідну форму спілкування, тон розмови залежно від психологічного стану та індивідуальних особливостей пацієнта. Чуйність, уважність до пацієнтів, простота і природність у звертанні, об'єктивний підхід до людей – якості, які особливо важливі для лікаря. Адже педагогічний такт – це природна здатність впливати на слухачів, уміння в кожному конкретному випадку застосовувати до пацієнтів та їхніх родичів найбільш ефективний спосіб виховного впливу.

Тактовний лікар та психолог, як і вчитель, який враховує різноманітні відтінки в поведінці своїх співрозмовників, вислуховує їхні скарги та побажання, здатен більш

детально і уважно вивчити скарги пацієнта, зрозуміти особливості його характеру та знайти шляхи до максимального порозуміння з ним, що забезпечить чітке виконання рекомендацій, порад і приписів, які, в свою чергу підвищать ефективність процесу лікування. Його взаємини з пацієнтами ґрунтуються на взаємній довірі і взаємній повазі. Педагогічний такт лікаря і психолога як форма взаємин визначається його ідейними переконаннями, культурою поведінки, загальною і спеціальною освітою, запасом відповідних умінь і навичок. Педагогічний такт найбільше необхідний в конфліктних ситуаціях, але основне його призначення – попереджувати такі ситуації.

Отже, педагогічний такт – це спеціальні педагогічні вміння, за допомогою яких лікар і психолог в кожному конкретному випадку застосовує найбільш ефективні засоби впливу на пацієнтів з метою підвищення ефективності медико-психологічно впливу.

Список використаних джерел

1. Синиця І.О. Педагогічний такт і майстерність вчителя: Пер. з рос. – К.: Педагогіка, 1983. – 248 с.
2. Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф. та ін. Педагогічна майстерність: Підручник за ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.

Кулешова Олена Віталіївна
доцентка кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного університету,
м. Хмельницький, Україна

ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ПРОФЕСІЇ У СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ЗВО

Розвиток сучасного суспільства, інноваційні технології визначають нові вимоги до системи професійної освіти, яка має підготувати фахівців нового покоління, конкурентоспроможних не тільки на українському ринку праці, але і на європейському. Процес навчання у ЗВО передбачає обов'язкове здобуття практичного досвіду професійної діяльності психолога.

Здійснюючи підготовку фахівців у системі професійної освіти необхідно мати уявлення про вихідний, кінцевий та проміжний результат освітньої діяльності, що неможливо без формування образу професії у студентів. На різних етапах професійного навчання студенти-психологи опановують певні напрями психологічної діяльності, конкретні методи та методики. На думку І. Вачкова, через опанування конкретними методами та формами дослідницької та практичної діяльності студенти засвоюють всю психологію в цілому.

Встановлено, що формування знань про себе як професіонала (Я-професійне) в особистості пов'язане з утворенням певних оціночних еталонів-стереотипів фахівців, які є сукупністю різних якостей та відбувається в процесі життєдіяльності особистості та залежить як від особливостей та видів діяльності, цілей та мотивів, так і від статевих та вікових особливостей.

В результаті аналізу різних підходів до проблеми формування образу професії слід зазначити, що специфіка та особливості процесу формування образу професії вивчені недостатньо, у зв'язку з цим, немає єдиного чіткого та правильного плану формування образу професії у студентів.

Кожен із авторів щодо цієї проблеми, виходить із характерних особливостей, властивих досліджуваній професії. Формування образу професії відбувається на усіх стадіях професійного розвитку, де образ професії змінюється та значно розширюється з наступною стадією.

На етапі вибору професійної сфери образ професії виступає як смислоутворюючий мотив. Повнота образу, його адекватність суттєвим змістовним характеристикам професії роблять вибір обґрунтованим та реальним.

На етапі професійної підготовки образ професії постає як стратегічний образ кінцевого результату діяльності.

Дослідники відзначають, що на даному етапі професійного становлення особистості важливо усвідомлення існуючих об'єктивних суспільних вимог до фахівця, усвідомлення та прийняття (або неприйняття) їх як власний ідеал.

На наступних етапах професійного становлення образ професії виконує різноманітні функції:

1) прогностичну, де образ професії визначає подальшу професійну кар'єру та професійний розвиток особистості;

2) контрольню-коригуючу, яка полягає у вдосконаленні професійної діяльності особистості, а також у своєчасному усуненні недоліків у діяльності;

3) регуляторну функцію, де образ професії дає особистості можливість прагнути самовдосконалення, саморозвитку у професійній діяльності, стати професіоналом. На стадії професійного навчання образ професії набуває основного наповнення.

В даний період відбувається цілеспрямоване засвоєння системи знань, практичних навичок та умінь у вибраній професійній діяльності, формування цілісних уявлень про професійну спільноту. А також – розвиток та наповнення предметним змістом мотивів та цілей майбутньої професійної діяльності.

Відбувається формування професійної придатності до навчання професії (ближня мета) та реальної практичної діяльності (віддалена мета) з урахуванням розвитку професійно важливих якостей та професійно орієнтованих структур особистості.

Цілеспрямоване формування образу професії у студентів сприятиме досягненню головної мети вищої професійної освіти – підвищенню якості фахівців, що випускаються.

Таким чином, етап професійної підготовки психологів є найважливішим у формуванні образу професії, саме в цей період йде основне наповнення образу професії. Це відбувається за рахунок цілеспрямованого вивчення системи знань, засвоєння практичних умінь та навичок, необхідних у професійній діяльності, формування професійних мотивів та цінностей, а також цілісних уявлень щодо майбутньої професійної діяльності та про себе як професіонала, розвиток професійно важливих якостей.

Мамчур Ірина Вікторівна
кандидатка психологічних наук,
старша викладачка кафедри практичної психології
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВХОДЖЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО СОЦІАЛЬНИХ РЕФЕРЕНТНИХ ГРУП

Термін «референтна група» походить від слова «реферування» (просіювання). Мала група, яка немовби «просіює» через себе цінності суспільства і надає індивідові найбільш близькі для нього орієнтири свідомості та поведінки, є референтною [3, с. 99].

Вперше поняття референтної групи було використано американським дослідником Г. Хайменом в 1942 році. Він використав його для позначення групи людей, з якою досліджуваний порівнює себе при визначенні свого статусу, не давши при цьому визначення референтної групи. Це поняття стало основою для введення в 70-х роках Є. В. Щедріною терміну «референтність» [4, с. 59].

Референтність - це один з чинників соціальної ідентифікації особистості, в основі якої лежить засвоєння нею властивостей, стандартів, соціальних установок, ролей [5, с. 35]. Це прагнення ідентифікувати себе з носіями більш престижних соціальних ознак, які і є референтними для окремих особистостей. Референтні структури відображають суб'єктивні орієнтації в соціально-професійній, побутовій і соціокультурній динаміці повсякденного життя. За їх допомогою особистість встановлює для себе межі допустимого, бажаного чи неприпустимого, очікування членів референтних груп спонукають до самоствердження, самоосвіти, є критеріями оцінювання власної діяльності

Класифікація референтних груп проводиться по досить широкому спектрі ознак. Це пов'язано з тим, що суспільство розвивається, а разом з ним розвиваються і типи взаємин і взаємодій, в які виявляються втягнутими індивіди. Навіть ця класифікація є дуже відносною і наближеною до поняття про види і типи референтних груп.

По-перше, референтні групи поділяються на види за ступенем особистого впливу на індивіда [1, с. 121].

Сюди входять первинні і вторинні референтні групи. Таким чином, первинною є та референтна група, яка надає більш помітний вплив на особистість, і саме в ній відбивається найбільша згуртованість індивідів.

До первинної референтної групи належить сім'я, тому що саме в сім'ї людина проводить більшу кількість часу. Особливо це помітно в період первинної соціалізації, оскільки людина отримує розуміння про традиції, нормах, звичаях саме з сім'ї.

У свою чергу, вторинна референтна група, на відміну від первинної, справляє менший вплив на особистість. У ній взаємини учасників мають не постійний характер, а ситуативний. До таких груп відносяться колектив, громадську організацію тощо.

Підлітковий вік охоплює період від 11—12 до 15—16 років, що відповідає середньому шкільному вікові, тобто 5—9 класам сучасної школи [7, с. 201]. Вже більше століття в наукових колах ведеться дискусія про те, якими факторами зумовлений психічний та особистісний розвиток підлітка: біологічними чи соціальними. Проблема біологічного чинника пов'язана з тим, що саме на цей вік припадають кардинальні зміни в організмі дитини, розгортається процес статевого дозрівання [4, с. 70].

Підлітковий вік характеризується швидким, нерівномірним ростом і розвитком організму. Відбувається значна кількість фізіологічних процесів дозрівання. Нервова система підлітка ще не зовсім готова витримати сильні, тривалі подразники, часто перебуває під їх впливом у стані загальмованості або сильного збудження.

Міжособистісне спілкування стає провідним видом діяльності у підлітковому віці. Група однолітків стає основною соціальною базою та привілейованою сферою, що дозволяє молодій людині розширити та диференціювати способи соціалізації та індивідуалізації [5, с. 146]. Таким чином, протягом цього перехідного періоду стосунки з однолітками, незалежно від того, тісні вони чи більше групові, сприяють позитивному чи негативному психосоціальному розвитку підлітка і, безсумнівно, відіграють вирішальну роль у розвитку ідентичності.

Для глибшого вивчення проблематики референтних груп, нами було проведено емпіричне дослідження. Для участі в дослідженні було сформовано вибірку: 50 підлітків, з них - 27 дівчат та 23 хлопці віком від 13 до 15 років. Дослідження проводилось на базі Кропивницької загальноосвітньої школи I-III ступенів №4 та охоплювало використання таких психодіагностичних методик: соціометрія Дж. Морено, референтометрія Є. Щедрина, опитувальник "Шкала соціальної бажаності" Кроуна-Марлоу та авторський опитувальник основних мотивів вступу до референтної групи.

Соціометричне дослідження характеризує першу досліджувану групу, а саме 7 клас як колектив з середнім рівнем згуртованості (коефіцієнт 0,35). Лідерське коло складають п'ять учнів, вони набирають найбільшу кількість виборів. 14 учнів (84%) мають взаємні вибори з однокласниками, а 3 учні (16 %) не мають, що свідчить про недостатній рівень самоаналізу, спостережливості, нерозбірливості в реальних взаємостосунках (обирають однокласників, які не відповідають взаємності, не розглядають тих, хто проявляє до них дружні стосунки). У 8 класі ці показники такі: 69% (9 учнів) мають взаємні вибори один одного, а 4 учні (30%) взаємних виборів не мають. В 9 класі результати соціометрії були такими: 30%, а це 6 учнів, не мають взаємних виборів з однокласниками. Це свідчить про те, що внутрішньо-групові стосунки варто розвивати, учням потрібно провести корекційні заняття, та спрямувати сили на згуртування класу.

Шкала соціальної бажаності показала нам такі результати: 5 (10%) учнів з 50 мають високий рівень мотивації до схвалення, 21 (42%) – середній, 24 (48%) – низький.

Велика частина, а саме 44% досліджуваних є членами асоціальних референтних груп (основні цінності і захоплення – розпивання спиртних напоїв, нічні прогулянки у компанії, втікання з дому тощо), при тому лише 57% з них це усвідомлює.

На питання «Що проковує входження до такої групи?» 30% відповіли «конфлікти в сім'ї», 20% – «несприйняття з боку оточуючих», 25% починають соціальні зв'язки з такими угрупованнями через бажання подобатися та відчуття себе «крутим», 20% вважають, що вони відкривають «справжнього» себе, а ще 5% не знайшли відповіді на запитання.

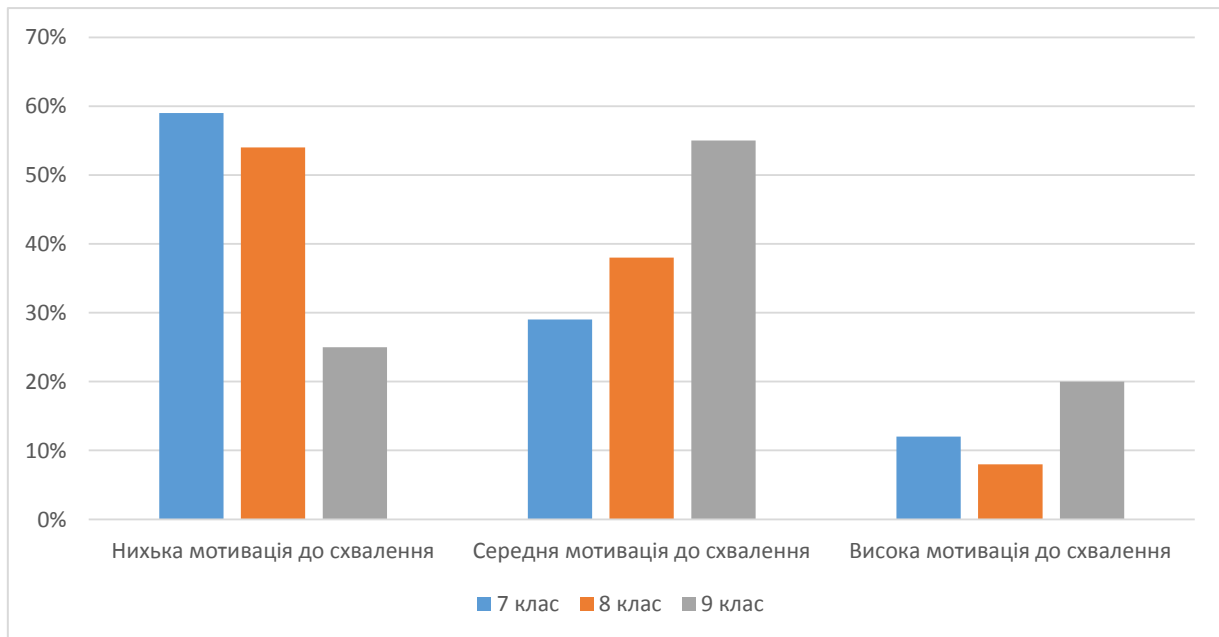

Рис. 1. «Шкала соціальної бажаності» підлітків 7-9 класів

Також виявилось, що 26% респондентів позиціонують себе членом групи, до якої не належать фактично (музичний гурт, персонажі серіалу тощо). А 4% опитуваних не вважають, що належать до референтної групи. Тобто будучи членом різних соціальних угруповань таких як сім'я, школа, творчі гуртки, вони не переймають цінності і правила цих груп, і не співвідносять себе з ними. Це говорить про те, що ідеї М. Шерифа знаходять себе не практиці, і референтною може вважатися лише та група, до якої себе відносить особистість сама.

Таким чином, проведені теоретичний аналіз і узагальнення досліджуваного феномену, дають можливість розуміння референтної групи як реально існуючої чи уявної, погляди, норми та цінності якої є взірцем для особистості, і за ними вона формує свої життєві ідеали, співвідносячи дії та вчинки.

Вона є значущою для особистості групою, яка обирається людиною при визначенні своїх ціннісних орієнтацій у сукупності з оточуючим середовищем, виступає

джерелом норм, що регулюють поведінку особистості, а також є еталоном в оцінці себе й оточуючих і спонукає співвідносити або не співвідносити себе з цією групою.

За результатами проведеного емпіричного дослідження, виявлено наявність у кожного респондента референтне кола осіб, чії цінності, норми, цілі близькі для опитуваних. Референтними особами виступають як реальні особи, з якими контактують респонденти, так і нереальні («зібрані» особистості з літератури та історії). Цей факт вказує на важливість володіння інформацією про «значущих інших», оскільки вони є свідченням того, які цінності близькі людині з ким вона себе співвідносить.

Список використаних джерел

1. Антипіна Г.С. Соціальна психологія: підручник, Київ: Просвіта, 2014. 312 с.
2. Бродская, С. Л. Возрастная психология в вопросах и ответах: учебное пособие, Москва : КНОРУС, 2006. 256 с.
3. Ильин В. И. Теория социального неравенства (структуралистско-конструктивистская парадигма), Москва: Институт Социологии РАН, 2000. 415с.
4. Келли Г. Две функции референтных групп. *Современная зарубежная социальная психология*. 1984. №2. С. 197-203.
5. Клейберг Ю.А. Психология девиантной поведінки, Москва: Сфера, 2001. 160 с.
6. Кремень В.Г., Максименко С.Д., Олексієнко Б.М., Сафін О.Д., Костицький М.В., Толубко В.Б. Психологія професійної діяльності офіцера: підручник. Хмельницький: Вид-во Академії ПВУ, 1999. 488 с.

Мельник Оксана Андріївна
докторка психологічних наук,
старша наукова співробітниця
лабораторії загальної психології
та історії психології
ім. В. А. Роменця Інституту психології
імені Г. С. Костюка НАПН України,
м. Київ, Україна

СКЛАДОВІ ІМІДЖУ НАУКОВЦЯ-ПСИХОЛОГА

Проблема іміджу і на сьогодні не втрачає своєї актуальності. Зокрема імідж науковця-психолога на пряму впливає на його положення в суспільстві, на його авторитет, впізнанність і визнання взагалі.

Можна припустити, що головною характеристикою, яка впливає на імідж науковця-психолога – високий інтелект і працездатність та висока розвинуеність моральної сфери. Він має бути інтелігентним, вихованим, духовно розвиненим, самостійним і незалежним, відданим своїй справі.

Високий професіоналізм і компетентність також здійснюють вплив на формування іміджу науковця-психолога. Має значення освіта і освітній заклад, який закінчив науковець-психолог. Він має бути активним, приймати участь у різного рода заходах, планувати і здійснювати проекту діяльність, бути експертом, здійснювати рецензування різного роду наукових робіт.

Вірність обраній спеціальності та цілеспрямованість науковця-психолога характеризує його як таку людину, на яку можна покластися, їй можна довіряти, працювати з нею врешті решт над вирішенням різноманітних проблем задля здійснення певних відкриттів, які мають як теоретичне спрямування так і практичну призначенність.

Імідж науковця-психолога буде неповноцінним без такої характеристики як сумлінність, тобто виконання своєї роботи чесно, бездоганно і несення за неї відповідальності. Його робота повинна обов'язково приносити користь людям і державі, вирішувати актуальні, значущі проблеми сьогодення. Зовнішність також має значення. Впливають на імідж науковця-психолога і ті вчені, у яких він вчився або є їх безпосереднім учнем-продовжувачем.

На імідж впливає і фінансове положення науковця-психолога, його матеріальна забезпеченість, фінансова незалежність, адже саме ці показники показують наскільки держава поважає або не поважає і яке для неї значення мають або не мають науковці-психологи взагалі.

Міхеєва Людмила Василівна
кандидатка педагогічних наук, доцентка
Хмельницького національного університету,
м. Хмельницький, Україна

ДИСГАРМОНІЙНІ ЕМОЦІЙНІ СТАНИ В СТУДЕНТІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

Проблема вивчення емоційних станів різнобічно презентована в українських і зарубіжних дослідженнях. Попри широку репрезентованість дослідження у галузі психічних, зокрема негативних емоційних станів, у сучасній науці залишаються недостатньо опрацьованими питання дисгармонізації емоційних станів.

Аналіз літературних джерел з проблеми дослідження свідчить про розуміння дисгармонійних станів як здебільшого негативних, що характеризують нормальний розвиток здорової людини і є тимчасовим явищем. Дисгармонійні емоційні стани загострюються у підлітковому віці, а під час набуття життєвого досвіду відбувається їх закріплення у поведінці; згодом вони перетворюються на відповідні риси особистості та можуть стати ризиком психічного нездоров'я особистості.

До основних дисгармонійних емоційних станів особистості, які ми досліджували, віднесено тривожність, депресію, агресивність, фрустрацію. Усі ці прояви супроводжуються емоційною нестабільністю, болісними, важкими негативними емоційними переживаннями. Студент відчуває незадоволеність своїм життям, вважаючи його безрезультативним.

Для виявлення особливостей перебігу дисгармонійних емоційних станів студентів, визначення шляхів запобігання виникненню цього явища та його вирішення у студентському середовищі нами було проведено емпіричне дослідження в Хмельницькому національному університеті серед студентів соціономічної сфери (психологи, вчителі) першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти.

Аналізуючи результати дослідження бачимо, що високі показники тривожності (5%), агресивності (10%), фрустрації (5%) та депресії (20%) характерні для студентів першого курсу. Ймовірно, у першокурсників це пов'язано з адаптацією до навчання, пристосуванням до колективу, новим способом життя.

У магістрів показник тривожності становить 7%, агресивності 60%, це можна пояснити тим, що вони готуються до захисту дипломних робіт, до складання іспитів, займаються власним працевлаштуванням, а також варто зазначити, що деякі студенти вже мають власні сім'ї з новонародженими дітьми. Тому ці клопоти переплітаються, породжуючи тривожність і агресивність.

Середні та низькі показники дисгармонійних емоційних станів свідчать про задоволеність життям, про стабільність з деякими труднощами на певному відрізку життя.

Таким чином, вважаємо, що актуальною є проблема розроблення програми усунення дисгармонійних емоційних станів у студентів, що пов'язана з потребою у гармонізації взаємовідносин особистості з оточуючим світом і з самою собою.

Нам імпонує теза Л. В. Кулікова, який визначає гармонію як переживання людиною благополуччя у різних його аспектах, що має безпосередній зв'язок із психічним здоров'ям особистості.

Психологічний аналіз дисгармонійних емоційних станів особистості студента доводить необхідність у своєчасному проведенні засобів психокорекції.

Своєрідність психокорекційної програми та тренінгу має полягати у тому, що вони мають бути спрямовані на створення індивідуальних та групових впливів на особистість студента, який схильний до переживання дисгармонійних емоційних станів, з метою забезпечення його психосоціальної гармонізації.

Подібні впливи повинні поєднувати комунікативні технології впливу на студента з одночасним стимулюванням його власної активності, розкриттям його внутрішнього потенціалу подолання дисгармонійних емоційних станів та розвитку компенсаторних можливостей.

УДК 159.96, 159.98

Молодоцкі Сімон
інструктор соціальної роботи,
Центр соціальної реабілітації Бейт-Авів
Лод, Ізраїль

РІВНОВАЖНИЙ СТАН ПОВЕДІНКОВОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ І ВИХІД З НЬОГО З ДОПОМОГОЮ РАЦІОНАЛЬНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ

Розглядаються синергетичні особливості поведінкової залежності як рівноважного стану; пропонується метод психотерапії з урахуванням цих особливостей.

Ключові слова: поведінкова залежність, технологічна залежність, раціональна психотерапія, когнітивно-поведінкова терапія, психологічні потреби, хибні установки, нешкідливі альтернативи.

Користуючись апаратом синергетики, стан шкідливої залежності можна розглядати як атрактор, тобто довготривалий рівноважний режим функціонування динамічно стабільної системи – людської особистості. Стан залежності складається природнім чином в ході еволюції конкретної залежної людини.

Після переходу до цього стану незначні флуктуації подавляються сильними від'ємними зворотніми зв'язками, і еволюційні процеси тимчасово припиняються. Якщо ж і зовнішнє середовище є комфортним для індивіда, то в умовах шкідливої залежності життя фактично переходить на режим існування замкненої системи, в якій починають іти зворотні процеси накопичення ентропії і розпаду особистості.

Метою психотерапевтичної роботи є недопущення такої ситуації, і, навпаки, забезпечення подальшого розвитку особистості.

Першим і головним кроком для цього є перехід до свідомо побудованого альтернативного рівноважного стану – режиму життя без шкідливої залежності. Нижче перерахуємо передумови такого переходу:

- наростання негативних, некомфортних для залежного зовнішніх імпульсів, очевидно пов'язаних з неадекватністю залежної поведінки існуючому зовнішньому середовищу (криза);

- застосування психотерапевтичної дії - найсильнішої флуктуації, що нейтралізує більшість існуючих від'ємних зворотніх зв'язків;

- побудова механізмів адаптації до планованого нового стану (життя без залежності) – нових сильних від'ємних зворотніх зв'язків, які дозволять зробити результуючий стан сталим і довготривалим.

Ці фактори є важливими для успішного позбавлення шкідливої залежності. Розглянемо кожний з факторів окремо.

Сильні кризові флуктуації і їх важливість для подальшої психотерапії

Подолання шкідливої залежності є важким без чесного усвідомлення людиною негативних наслідків своєї залежності. Майже завжди це усвідомлення приходить через кризу, в ході якої виникають спричинені залежністю проблеми, яких індивід «не може уникнути та не може розв'язати за короткий час і звичним способом» ([2]).

Така криза може бути природнім результатом розвитку залежності, але часто цього недостатньо, і (за згоди індивіда) кризу доводиться штучно «організовувати» силами близьких залежному людей. При цьому основна задача – забезпечити максимально тяжкі наслідки кризи для існування індивіда (але без негативного впливу на його здоров'я). Це необхідно для щирого визнання індивідом шкоди від залежності і появи нестримного бажання позбутися неї. Опис методик організації такої «керованої кризи» виходить за рамки цієї статті.

Нейтралізація від'ємних зворотніх зв'язків з допомогою раціональної психотерапії

Будемо розглядаючи поведінкові (нехімічні) залежності. Їх особливістю порівняно з хімічними є відносно слабкий фізіологічний компонент (пов'язаний із синдромом відміни), і, відповідно, більш сильний психологічний компонент, який спирається на ілюзорні і часто майже не усвідомлювані стереотипи задоволення потреб з допомогою залежної поведінки. Саме вони і виступають як основа для від'ємних зворотніх зв'язків, що підтримують стан залежності.

Методи раціонального аналізу і розвінчування шкідливих психологічних установок дозволяють нейтралізувати ці зворотні зв'язки. Найвідоміший такий метод – когнітивно-поведінкова терапія. В терапії залежностей часто застосовуються її адаптовані версії на кшталт «легкого шляху» за Алленом Карром ([4]).

Застосування раціональної (заснованої на свідомому самоаналізі) психотерапії стає набагато ефективнішим після проходження індивідом через серйозну кризу, в ході якої до людини приходить глибоке усвідомлення поточної ситуації (недопустимість подальшого існування в залежному стані і необхідність переходу до стану без залежності).

Приблизний алгоритм розглядуваної психотерапії є таким:

- проаналізувати негативні наслідки залежної поведінки;
- знайти і визначити установки на задоволення потреб з допомогою залежної поведінки;
- розвінчати хибні установки;
- визначити нешкідливі альтернативи для задоволення реально існуючих потреб.

Розглянемо кроки цього алгоритму більш детально на прикладі технологічних залежностей (залежностей від технологічного продукту, ресурсу чи сервісу).

Визначення негативних наслідків залежної поведінки

Типові наслідки технологічної залежності – це погіршення комунікативних навичок, самоізоляція, асоціальна поведінка, сімейні і сексуальні проблеми,

зменшення ефективності роботи, труднощі у навчанні, нехтування справами, обов'язками, гігієною тощо ([6]).

Важливо виявити усі негативні наслідки, що проявилися під час кризи. Частина наслідків може бути неочевидною, а саме:

- довгострокові наслідки, тобто накопичування шкоди із часом (для оцінки цього іноді є корисним перенесення залежного подумки на декілька років вперед чи навіть у кінець життя);

- наслідки, які можна побачити, порівнюючи спосіб життя залежного індивіда і гармонійної здорової людини без шкідливих залежностей;

- окрім прямих негативних наслідків, залежна поведінка забирає дні і роки життя, які не проживаються повноцінно.

Визначення установок на задоволення потреб з допомогою залежної поведінки

Бажано скласти повний список потреб, які людина намагається задовільнити з допомогою технологій. Спочатку розглядаються тільки явні потреби (тобто ті, які вже усвідомлюються або легко можуть бути усвідомлені самою людиною) ([3]). Ось приклади потреб, які зазвичай задовільняють залежні з допомогою технологій:

- потреба у визнанні;
- потреба у спілкуванні;
- сексуальні потреби;
- пізнавальні потреби;
- потреба у грі;
- потреба у відпочинку і подоланні стресу.

На основі інтерв'ю із залежним потрібно скласти максимально детальний список потреб.

Розвінчування хибних установок

Насправді технологічні засоби не задовільняють або неякісно задовільняють психологічні потреби залежної людини. Але не завжди це очевидно для самого індивіда. Доводити хибність установок на задоволення психологічних потреб з допомогою технологічних засобів можна декількома способами.

Доведення через минулий досвід

Корисним є ретроспективний аналіз залежної поведінки.

Приклад: людина вважає, що хаотичний веб-серфінг по сайтах новин і соціальних мереж допомагає бути в курсі важливих новин. Ретроспективний аналіз може показати, що дійсно важливі новини дуже рідко знаходилися таким способом, а якщо і знаходилися, то далеко безцільний веб-серфінг був не єдиним каналом одержання цієї інформації.

Доведення через порівняння очікуваного і реального ефекту

Ще один приклад: багато людей вважають, що з допомогою телевізора вони знімають втому і стрес. В реальності це далеко не так – у чисельних опитуваннях до і

після продивляння телепрограм більшість опитаних відчували себе більш втомленими після того, як дивилися телевізор.

При подібних дослідженнях бажано просити оцінити стан людини з допомогою чисельних показників (наприклад, по шкалі від 1 до 5).

Доведення через аналіз нав'язаних потреб

Технологічні продукти, ресурси та сервіси в сучасному суспільстві є не тільки легкодоступними, але і нав'язуваними через агресивну рекламу. Бажано відкинути задоволення тих потреб, які не є реально важливими для індивіда. Наприклад, для конкретного індивіда може виявитись неважливим (більше того, шкідливим) щоденне спілкування з величезною кількістю людей, яке нав'язується йому соціальною мережею.

Часто причиною слідування нав'язуваним потребам є незадоволені реальні потреби, які не завжди усвідомлюються. В цих випадках людина отримує сурогат відчуттів і почуттів. Глибокі особисті відносини підміняються віртуальним спілкуванням і кіберсексом, а самореалізація – проходженням рівнів у комп'ютерних іграх.

Тому важливо не лише відкинути нав'язані потреби, а й зафіксувати реальні і, більш того, детально продумати шляхи їх задоволення.

Підведення балансу шкоди і користі від залежної поведінки

Деякі потреби частково задовільняються технологічними засобами, але для залежної людини часто в кінцевому рахунку це приносить більше шкоди, аніж користі. Наприклад, надмірне захоплення задоволенням потреб у розважанні чи грі може призводити до сімейних проблем і нехтування робочими обов'язками.

Відповідно, потрібно визначити нешкідливі альтернативи залежній поведінці.

Знаходження нешкідливих альтернатив задоволення потреб

Важливим є чітко показати залежному індивіду, що він нічого не втрачає при відмові від залежної поведінки – нав'язані потреби йому насправді не потрібні, а для кожної з реальних потреб існують і є доступними альтернативні шляхи задоволення.

Розглянемо напрямки пропозицій залежному щодо альтернативної поведінки.

Задоволення потреби у визнанні – розкриття здібностей через діяльність у реальному світі.

Задоволення потреби у спілкуванні – розвиток комунікативних здібностей, свідомо побудова кола невіртуальних друзів і колег.

Задоволення сексуальних потреб – розвиток навичок і побудова гармонійного особистого життя.

Задоволення пізнавальних потреб – чітке визначення кола цікавих тем, джерел, регулярності і обсягу отримання інформації.

Задоволення потреб у грі – участь у невіртуальних іграх (в тому числі фізичних, настільних і т.п.), «гейміфікація» повсякденної діяльності.

Задоволення потреб у відпочинку і подоланні стресу – медитативні практики, подорожі і прогулянки, насолодження музикою і іншими видами мистецтва.

Підготовка до завершення залежної поведінки – нейтралізація старих зворотніх зв'язків і побудова нових

Для завершення залежної поведінки необхідні наступні кроки:

- блокування технологічних продуктів і ресурсів, що породжували залежну поведінку;
- блокування Інтернет-реклами і інших сервісів, що відволікають процес звичного користування технологічним засобом;
- створення умов для альтернативної поведінки (в тому числі максимальне залучення інших людей до альтернативної поведінки індивіда);
- забезпечення регулярного нагадування про альтернативну поведінку, а також швидкого і простого доступу до неї.

Бажано провести спеціальну процедуру завершення – незвичну, урочисту (можливо, навіть сакральну), щоб вона надовго зберіглася у пам'яті колишнього залежного.

Адаптація до стану життя без залежності; закріплення довгострокової ремісії

Існує досить багато від'ємних зворотніх зв'язків залежного стану як на психологічному, так і на фізіологічному рівні. Усіх їх нейтралізувати мало ймовірно (звідси часто робляться висновки на кшталт «колишніх залежних не буває», «повне одужання неможливе» і т.п.). Тому для недопущення рецидивів залежності потрібно у новому стані сформулювати нові сильні механізми від'ємних зворотніх зв'язків.

Установки на невикористання шаблонів залежної поведінки можна закріпити з допомогою методів трансперсональної психотерапії, таких, як візуалізації і медитації ([1]).

Фізіологічну залежність, що провокує синдром відміни, можна візуалізувати як негативну сутність, що відокремлена від самого індивіда. Крім цього, бажано підібрати яскраві образи для візуалізації негативних наслідків залежної поведінки.

Ефективним є також використання словесних формул ([5]), які відображують установки на відмову від залежної поведінки і позитивні наслідки цієї відмови.

Також важливим є наповнення життя позитивними емоціями за рахунок загальної гармонізації психосоматики, фізичної активності, задоволення вищих потреб за Маслоу через саморозвиток, навчання, альтруїстичну і творчу діяльність. Таким чином, з допомогою раціональної психотерапії стає реальним перехід до рівноважного здорового стану колишнього залежного і відновлення процесів подальшої еволюції його особистості.

Рассматриваются синергетические особенности поведенческой зависимости как равновесного состояния; предлагается метод психотерапии с учетом этих особенностей.

Ключевые слова: поведенческая зависимость, технологическая зависимость, рациональная психотерапия, когнитивно-поведенческая терапия, психологические потребности, ложные установки, безвредные альтернативы.

The article considers synergetic peculiarities of behavioral dependence as an equilibrium state; it also suggests psychotherapy method which is taking into account the peculiarities.

Keywords: *behavioral addiction, technology addiction, rational psychotherapy, cognitive-behavioral therapy, psychological needs, false statements, non-harmful alternatives.*

Список використаних джерел

1. Гавэйн Ш. Творческая визуализация. – М.: София, 2009. – 224 с.
2. Гримак Л.П. Резервы человеческой психики: Введение в психологию активности. – М.: Политиздат, 1987. – 286 с.
3. Гримак Л.П. Человеческие потребности в свете психологии. – М.: Политиздат, 1989. – 216 с.
4. Карр А. Легкий способ бросить курить, 2-е изд. – М.: Добрая книга, 2006. – 208 с.
5. Малкина-Пых И. Г. Психосоматика. — М.: Эксмо, 2005. — 992 с.
6. Conner M. G. Internet Addiction and Internet Sex [Електронний ресурс] / Michael G.Conner.– Режим доступу: URL: <http://www.crisiscounseling.com/articles/internetaddiction.htm>

*Поклад Ірина Миколаївна
кандидатка психологічних наук,
старша наукова співробітниця,
провідна наукова співробітниця
лабораторії загальної психології
та історії психології ім. В.А. Роменця,
інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України,
м. Київ, Україна*

**НАПРЯМИ НАУКОВИХ РОЗРОБОК СПІВРОБІТНИКІВ
ЛАБОРАТОРІЇ ІСТОРІЇ ПСИХОЛОГІЇ ІНСТИТУТУ ПСИХОЛОГІЇ
ІМЕНІ Г.С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ**

На початку 1991 року в Науково-дослідному інституті психології (так називався в той час Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України) починає працювати видатний український психолог, доктор психологічних наук, професор Володимир Андрійович Роменець, який згідно з рішенням Державного Комітету України з питань науки і технології (фонд фундаторських досліджень) очолив науковий колектив «Історія психології на Україні у зв'язку з розвитком культури народу».

Першими науковими співробітниками створеного відділу були: В.А. Роменець (зав. відділом), М.О. Братко, О.Т. Губко, Т.В. Кузнецова, Л.М. Лепіхова, В.Л. Злівков, Ю.Т. Рождественський, М.А. Мацейків, В.М. Пискун, В.О. Татенко, Н.Б. Кирпач, Т.В. Бреус, В.Т. Куєвда, І.М. Маноха, В.П. Рибаченко, В.П. Лисенко, В.І. Стахневич [Архів Інституту психології, 1991 рік].

Він же став й ідейним натхненником відновлення науково-дослідної роботи Лабораторії історії психології. Завдяки зусиллям академіка її відродження відбулось у 1996 році на базі цієї проблемної групи в структурі Інституту психології з її первісною назвою: «Лабораторія історії психології».

Враховуючи навантаження та стан свого здоров'я, В.А. Роменець у жовтні 1996 року перевівся в лабораторії історії психології на посаду головного наукового співробітника та за сумісництвом працював на такій же посаді в Інституті соціальної та політичної психології АПН України.

До основного складу Лабораторії в той час входили 6 кандидатів наук, 3 наукові співробітники та 2 науково-допоміжних працівників (І.В. Маноха, в.о. зав. відділом, О.Т. Губко, М.А. Мацейків, В.М. Пискун, Ю.Т. Рождественський, В.П. Лисенко, В.Т. Куєвда, Т.В. Кузнецова, Н.Б. Кирпач, В.Ф. Рибаченко) [Архів Інституту психології, 1995 рік].

Трудовий шлях видатного науковця, одного із дослідників історії формування витоків вітчизняної наукової психології, який з самого початку працював у відновленому колективі Лабораторії історії психології – Юрія Тихоновича

Рождественського (17.04.1940-09.02.2015 рр.), розпочався в НДІ психології у 1965 році з посади лаборанта. В цей же час він навчався в Київському державному університеті імені Т.Г. Шевченка на романо-германському факультеті, який закінчив у 1970 році за спеціальністю – філолог, викладач німецької мови. В 1972 році його перевели на посаду молодшого наукового співробітника відділу загальної психології; з 1974 року до 1985 року він працював на посаді старшого наукового співробітника лабораторії психофізіології. У 1981 році в Москві захистив кандидатську дисертацію за спеціальністю 19.00.07 – вікова та педагогічна психологія. З 1985 до 1991 року працював на посаді старшого наукового співробітника в лабораторії психології навчання, з квітня 1991 року був переведений на таку ж посаду до відділу теорії, історії, психології та етнографії, а з липня 1993 року призначений на посаду провідного наукового співробітника цього ж відділу.

Рождественський Ю.Т. – відомий у колі психологів як науковець, який вніс вагомий внесок у розвиток української психології. Коло його багаторічних наукових розробок були присвячені теоретико-методологічним дослідженням історії вітчизняної психології, інтерпретуванню персоніологічної спадщини українських мислителів, психологічним набуткам Київської духовної академії, дослідженню релігійно-філософських і релігійно-психологічних уявлень в період формування світогляду і менталітету народу, охоплювали складні питання історико-психологічної реконструкції поглядів українських діячів XVII-XVIII століття,

За час роботи в лабораторії вчений активно брав участь у виконання планових науково-дослідних тем:

- «Психологія в Україні у системі вітчизняної культури» (1991-1995 рр.);
- «Українська та світова психологія у ХХ столітті: здобутки та перспективи розвитку» (1996-1999 рр.);
- «Психологія другого тисячоліття в Україні: закономірності становлення та розвитку» (2000-2003 рр.);
- «Джерела формування та історія утворення предметної галузі української психології» (2004-2007 рр.);
- «Історико-психологічна реконструкція психологічної думки в етнокультурному просторі України» (2008-2011 рр.);
- «Історико-психологічний аналіз становлення провідних ідей в українській психологічній думці» (2012-2014 рр.).

За результатами своїх досліджень Ю.Т. Рождественський опублікував понад 100 наукових праць, які здобули визнання спеціалістів з психології та історії психологічної думки в Україні. Це такі твори як:

- «Культурно-историческая школа Л.С. Выготского в свете «критической психологии»» (1992 р.);
- «Прошлое как настоящее и будущее» (1992 р.);
- «Історія психології в Україні у зв'язку з розвитком культури народу» (1993 р.);
- «Тернистий шлях визнання» (1996 р.);

- «Культурологічний підхід в історико-психологічному дослідженні» (1999 р.);
- «Релігійна психологія в Україні у пошуках свого предмета» (2003 р.);
- «Душа та її субстанція у психологічних поглядах українських мисленників другої половини 18 ст.» (2007 р.);
- «Ідея як сенсоутворювальний конструкт розуміння духовності особистості» (2008 р.);
- «Становлення психології в Київській духовній академії першої третини XIX ст.» (2008 р.);
- «Становлення психологічного тезаурусу у працях навчителів Київської братської школи» (2009 р.);
- «Становлення професійної психології в Києво-Могилянському колегіумі» (2010 р.);
- «Наукова психологія у релігійному вимірі: аргументи за і проти» (2011 р.);
- «Формирование основ отечественной религиозной психологии в XIX веке» (2013 р.) та ін.

Пам'ятаючи слова свого керівника та колеги В.А. Роменця про те, що «відтворити послідовну історію вітчизняної психології неможливо без урахування того вкладу, який був внесений у неї українськими мислителями XVII-XVIII ст. Це передусім діячі братських шкіл і Києво-Могилянської академії» [1], Юрій Тихонович протягом майже 25 років плідно вів пошуки у висвітленні даної теми. Тому подією в науці стали дві його монографії: «Київська школа академічної психології першої половини XIX століття» [2] та «Психологія в Україні XVII – початку XIX ст. (спроба реконструкції та систематизації академічної спадщини)» [3] в яких вчений дослідив питання психології у творчій спадщині видатних постатей минулого, розглянув проблему реконструкції і систематизації психологічної спадщини перших навчально-освітніх та культурних закладів України та становлення духовно-академічної психології.

Список використаних джерел

1. Роменець В.А. «Познай самого себя». Психология на Украине в XVII-XVIII вв. Психологический журнал. 1989. № 6. С. 131–139.
2. Роджественський Ю.Т. Киевская школа академической психологии первой половины XIX века: монографія. Киев: Гнозис, 1999. 214 с.
3. Роджественський Ю.Т. Психологія в Україні XVII – початку XIX ст. (спроба реконструкції та систематизації академічної спадщини): монографія. Умань: ПП Жовтий, 2011. 252 с.

Руденко А. І.

кандидатка психологічних наук,
доцентка кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного університету

Лиха-Боярова Д. І.

здобувачка рівня вищої освіти «доктор філософії»
Хмельницького національного університету
м. Хмельницький, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОСТРОГО ТА ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ В УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Перебування на війні супроводжується комплексним впливом ряду факторів таких, як: ясно усвідомлюване почуття загрози для життя, так званий біологічний страх смерті, поранення, болю, інвалідизації; ні з чим не порівнянний стрес, що виникає у безпосереднього учасника бою; поряд з цим з'являється психоемоційний стрес, пов'язаний із загибеллю товаришів по зброї або з необхідністю вбивати, вплив специфічних чинників бойової обстановки.

Дослідження бойового стресу (В.Г. Василевський, А.Б. Довгополук, Г.О. Растовцев, Т.Б. Дмитрієва, Е.М. Єпачинцева, С.В. Литвинцев, Є.В. Снедков, Г.М. Тимченко, Г.А. Фастовцев, О.М. Харитонов та інші.) показали, що бойові ПТСР більш різноманітні і тривалі, ніж ПТСР мирного часу. А саме через накопичені в пам'яті жахи війни, фізичне і психічне перенапруження, горе втрат, співпереживання з пораненими.

У людини, що пережила травматичну подію, інакше починають функціонувати психічні процеси, а саме: механізм травматичної пам'яті, що стає причиною посттравматичних стресових станів.

Після припинення дії стресора яскраві емоційні образні спогади не просто зберігаються у довготривалій пам'яті, але й знову і знову з'являються в пам'яті оперативній, сприяючи розвитку *посттравматичного стресового розладу (ПТСР)* – пролонгована реакція на сильний травмуючий стресор.

У багатьох із тих, хто переживає психологічну травму, одразу після травматичної події виникають короточасні симптоми *гострої стресової реакції*, що втихають впродовж кількох днів чи тижнів. Це є нормальною реакцією людини на ненормальну ситуацію.

Протягом місяця після травми гострий стресовий розлад може нічим не відрізнитися від ПТСР, за винятком того, що під час травми або зразу після неї може розвинути *шоковий стан*. Він характеризується уповільненням психічної і фізичної активності.

Посттравматичні стресові розлади проявляються у таких клінічних симптомах, як:

- агресивність,
- притуплення емоцій,
- зловживання алкогольними чи наркотичними речовинами,
- підвищена пильність,
- порушення пам'яті та уваги,
- загальна тривожність,
- флешбеки,
- порушення сну,
- депресія,
- думки про суїцид,
- почуття провини.

На основі проведеної методики «Опитувальник травматичного стресу» Котеньова І.О. було виявлено наступні результати: у 35% (12 людей) було виявлено ознаки ПТСР та ГСР разом, а саме: дисимуляція, подія травми, повторне переживання травми «вторгнення», симптом «уникання», симптом гіперактивації, дистрес і дезадаптація, та ознаки ГСР - 25% (9 людей): подія травми, повторне переживання травми «вторгнення», симптом «уникання», симптом гіперактивації, дистрес і дезадаптація.

Отже, результати діагностичного дослідження феноменологічної структури переживань стресу, свідчать про те, що у комбатантів, які повернулись із зони ООС, в основному переважає низький рівень стресових відчуттів. Що в свою чергу свідчить про те, що військовослужбовці перебували не в самому епіцентрі подій, а на 2-3 лінії оборони та блокпостах та не потребують зниження нервово-психічної напруженості та психологічного розвантаження, а також спостерігається стан психологічної адаптованості до робочих навантажень, перед несенням служби у зоні ООС.

Синюк Наталія Вікторівна

доцентка кафедри соціальної роботи

і соціальної педагогіки

Хмельницького національного університету,

м. Хмельницький, Україна

ФАХІВЕЦЬ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК СУБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ПРОЄКТАМИ ТА ПОСЛУГАМИ: ПРОФЕСІЙНІ ВМІННЯ Й ПСИХОЛОГІЧНІ ЯКОСТІ

В умовах трансформації українського суспільства, реформування системи соціально-політичного устрою країни відбувається інституалізація практичної соціальної роботи на локальному та регіональному рівнях. У зв'язку з цим варто зацентувати увагу на аналізі сучасного стану підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи із соціальними проєктами та послугами.

Метою професійної підготовки студентів у рамках вивчення освітнього компоненту «Управління соціальними проєктами та послугами» є формування цілісної особистості фахівця, здатного управляти процесами спланованих соціальних змін у соціальних групах, організаціях і мережах.

Майбутні фахівці з оцінки соціальних проєктів і програм повинні мати професійно важливі вміння й психологічні якості, необхідні для успішної аналітичної діяльності, що надасть нашим випускникам більшу можливість підвищити свою конкурентоспроможність і «вартість» серед роботодавців.

Насамперед, для оцінки проєктної діяльності фахівець повинен мати відповідний рівень компетенції, тобто він повинен мати певну систему професійних знань, умінь і навичок.

Фундамент підготовленості до оцінки програм і проєктів становлять соціальні науки: соціологія, економіка, політологія, менеджмент.

Непогано, якщо фахівець має знання в області бухгалтерського обліку й фінансового аудиту, які він може використати як інструмент для одержання даних про витрати, передбачені проєктною діяльністю.

Аналізуючи програми і проєкти, необхідно чітко уявляти стан справ у державному секторі, а також вивчити специфіку діяльності недержавних організацій соціальної сфери.

До числа спеціальних вмінь і навичок у першу чергу варто віднести володіння методами соціологічного дослідження й математичної статистики, користування комп'ютером. Важливі для того, хто перевіряє, й такі психологічні якості, як комунікабельність, спостережливість, критичність мислення, аналітичні здатності, розвинена мова.

Для ефективної організації оцінки проєктної діяльності необхідно знати структуру оціночної діяльності, її основні компоненти, необхідні дії, професійно важливі вміння й психологічні якості необхідні для її реалізації.

Основні професійні вміння й психологічні якості, необхідні для оцінки відповідного етапу проєктної діяльності наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Професійні вміння й психологічні якості, необхідні для оцінки проєктної діяльності

Етап оціночної діяльності	Професійні знання, навички та психологічні якості
<i>Вибір проблеми</i>	<ul style="list-style-type: none"> • знання поточного стану справ в державному секторі, в НГО • знання типології проблем; • уміння користуватися бібліотеками, Інтернет і базами даних; • аналіз тенденцій розвитку суспільства; Вибір найбільш актуальних проблем для оцінки; • розробка індикаторів вивчення проблеми; • формулювання цілей аналізу; • спостережливість; • швидка орієнтація в обстановці, гнучкість поведінки; • визначення об'єкту оцінки, формулювання гіпотези.
<i>Планування оціночної діяльності</i>	<ul style="list-style-type: none"> • проєктування своїх дій і дій учасників групи по оцінці проєктів; • визначення об'єкту оцінки, формулювання гіпотези; • розробка критеріїв оцінки; • складання графіка роботи по оцінці.
<i>Сбір фактичного матеріалу</i>	<ul style="list-style-type: none"> • спостережливість, розуміння психічного стану людей, колективу в цілому; • уміння отримувати зворотну інформацію про ступінь задоволення потреб цільової групи, а також співробітників; • встановлення правильних взаємин з тими, хто надає інформацію; • знання джерел і володіння методами збору даних (інтерв'ю, анкети, фокус групи, спостереження за людьми, вивчення фізичних об'єктів, використання документів).
<i>Аналіз отриманих</i>	<ul style="list-style-type: none"> • аналіз даних з метою пояснення і оцінки (кількісний аналіз статистичних даних, якісний аналіз інтерв'ю і

Етап оціночної діяльності	Професійні знання, навички та психологічні якості
<i>даних</i>	документів, об'єднання кількісного і якісного аналізів); <ul style="list-style-type: none"> • критична оцінка достоїнств і недоліків проєктної діяльності; • виявлення відхилень результатів від поставленої мети; • аналіз причин цих відхилень; • проєктування заходів по усуненню цих причин.
<i>Складання звіту</i>	<ul style="list-style-type: none"> • знання критеріїв якісного звіту (об'єктивність, надійність і достовірність, доступність, зрозумілість); • знання структури звіту. • уміння структурувати факти, висновки, рекомендації. • знання комп'ютера (редакторські програми, таблиці); • уміння грамотно писати на відповідній мові.
<i>Ознайомлення с результатами оцінки.</i>	<ul style="list-style-type: none"> • уміння робити усні презентації.

Опанування вище зазначеної дисципліни у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи сприятиме формуванню таких компетентностей, як здатність: самостійно здійснювати наукові дослідження проблем соціальної роботи, продукувати гіпотези, збирати, опрацьовувати емпіричні дані та здійснювати науковий аналіз їх результатів, застосовувати отримані дані для вирішення завдань практичної професійної діяльності; розуміти та визначати стратегічні цілі соціального розвитку на локальному та регіональному рівнях, розробляти стратегічний план розвитку; розробляти, впроваджувати соціальні проєкти та надавати соціальні послуги, відповідно до існуючих потреб і можливостей щодо їх реалізації.

Торжевська Наталія Ромуальдівна
аспірантка кафедри психології
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»,
м. Київ, Україна

СКЛАДОВІ ТА ЕТАПИ ПРОЦЕСУ СТАТЕВО-РОЛЬОВОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Постановка проблеми: Фундаментальною категорією, яка становить основу філогенетичного, онтогенетичного та соціогенетичного розвитку людини є статевий диморфізм. В онтогенезі стать зумовлює індивідну властивість.

Хромосомний набір дає можливість сформуватися гонадній статі, розвиток гормональної системи призводить до формування та розвитку морфологічної статі, однак ці змістовні процеси розвитку індивіда не визначають однозначно психологічну стать особистості. [2]

Формування та усвідомлення психологічної статі особистості є результатом складної статево-рольової самоідентифікації, яка визначається в процесі становлення та самоусвідомлення особистості.

Вивчення складових та етапів статево-рольової ідентифікації в умовах зміни соціокультурної парадигми і трансформації категорії «гендер» є першочерговою задачею соціально-педагогічної та психологічної науки.

Мета статті: дослідити процес статево-рольової ідентифікації.

Виклад основного матеріалу: Статево-рольова ідентифікація є першим базовим етапом процесу гендерної соціалізації. В ході цього процесу дитина, навчившись розрізняти чоловіка і жінку і специфіку їх поведінки, співвідносить себе з однією з цих статей. Статево-рольова ідентифікація є провідним механізмом соціалізації, що супроводжує соціальну оцінку бажаної поведінки, зумовлює прийняття групою через відтворення поведінкових рис, конформізм. Вона є процесом і результатом придбання дитиною психологічних і поведінкових рис конкретної статі.

Процес ідентифікації здійснюється шляхом проживання тотожності з представниками своєї статі в процесі емоційно-позитивних взаємин з ними та як результат такого співпереживання відбувається дієва емоційно-пізнавальна орієнтація на представників своєї статі. В результаті статевої ідентифікації формується статево-рольова ідентичність [5]. Статево-рольова ідентичність є складовою розвитку самосвідомості.

Статево-рольова ідентифікація складається з цілої низки складових, а саме:

- статево-рольової ідентичності (розуміння себе як частини певної статі),
- статево-рольового уподобання (уподобання чоловічої або жіночої ролі, або окремих її аспектів),
- статево-рольових стереотипів (набору поведінкових і іміджевих рис, притаманних певній статі),

- статево-рольової поведінки, психологічної статі особистості (ієрархічно організованих елементів, детермінованих різною мірою біологічними, соціально-культурними та психологічними факторами),

- статево-рольової орієнтації в сфері спілкування, соціокультурного уявлення про себе, уявлення про ідеального чоловіка/жінку, батька/матір. [4]

Характерними рисами процесу статево-рольової ідентифікації є:

- а) ототожнення свого «я» з чужим, яке обирається як зразок наслідування; з нього запозичуються манери поведінки та особистісні риси;

- б) відчуття єдності з об'єктом, з яким дитина себе ідентифікує, інтеграція себе в образ наслідування і готовність до емоційного співпереживання;

- в) прийняття емоційних і поведінкових шаблонів, без їх аналізу та оцінки [1, С.777].

Висновки: Процес статево-рольової ідентифікації є суттєвим чинником формування спрямованості особистості, що є системою домінуючих мотивів, які структурують особистість. Він розглядається як центральний механізм структурування самосвідомості. Процес статево-рольової ідентифікації тісно пов'язаний з процесами самовизначення і персоналізації і його подальше вивчення та дослідження механізмів можливого психолого-педагогічного впливу є важливою задачею психологічної науки.

Порушення процесу статево-рольової ідентифікації, призводить до розбалансування особистості, порушення цілісності Я і неузгодженості між компонентами Я-особистості. В свою чергу досягнення внутрішньої узгодженості, самоактуалізація, баланс внутрішньої ідентичності і можливості її вираження в соціумі виступають в якості смислових механізмів що забезпечують перетворення зовнішніх ґендерних норм в індивідуальний досвід. Наслідком цього процесу є ґендерно гармонійна особистість.

Список використаних джерел

1. Белкин А.И. Биологические и социальные факторы, формирующие половую идентификацию (по данным изучения лиц, перенесших смену пола) // Соотношение биологического и социального в человеке / под ред. В.М.Банщикова и Б.Ф.Ломова. – М.: Книж. фабрика №1, 1975. – С.777-790

2. Кон И. С. Психология ранней юности. — М.: Просвещение, 1989. — 256 с.

3. Ломов Б.С. Проблема общения в психологи. – М.: Издательство «Наука», 1981. – 280 с.

4. Юнусова Р. А. Психологический пол личности как фактор социальной адаптации подростков / Р.А. Юнусова // Вестник МГОУ, серия «Психологические науки». - Москва: Издательство МГОУ, 2007. – С. 249- 254

5. Яковлева А.В. Полоролевая идентификация и механизмы психологических защит у старших подростков //Системная психология и социология. – №7, 2013. – С.75

Турбан Вікторія Вікторівна

*докторка психологічних наук, доцентка,
завідувачка лабораторії загальної психології
та історії психології ім. В.А. Роменця,
Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України,
м. Київ, Україна*

СТАНОВЛЕННЯ ІМІДЖУ ПСИХОЛОГА-НАУКОВЦЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Становлення іміджу психолога-науковця в українському суспільстві впливає на розширення наукових уявлень про розвиток психологічної думки в Україні. Це, у свою чергу, є підґрунтям для становлення цілісного уявлення про вітчизняну психологію, загалом і становлення особистості психолога-науковця, зокрема. Імідж психолога-науковця змінюється відповідно до зміни загальноєвропейських світоглядних парадигм і культури; властиві українському суспільству соціальні практики, ціннісні уявлення й орієнтації постають у релігійних, філософських і наукових поглядах українських авторів як особливі предмети рефлексії.

Саме психологія є тією галуззю знання, до якої представники всіх соціальних і вікових груп звертаються у пошуках підтримки в ситуаціях кризи життєдіяльності. І завше, за великим рахунком, ідеться про кризу особистісного розвитку.

Відтак, очевидним є соціальний запит на психологічне знання, зокрема й на розуміння становлення та розвитку самого психолога-практика та психолога - науковця, які нині є міцно вкоріненими у нашій культурі. Таким чином, актуальність тематики круглого столу зумовлюється як доцільністю розвитку теоретико-методологічних основ психології, так і соціокультурними процесами.

Розкриваючи структуру та зміст іміджу психолога-науковця в українському суспільстві, відображаючи еволюцію наукових та суспільних поглядів на даний феномен, акцентуємо увагу саме на особистості психолога-науковця (значення набувають його ціннісно-сміслові уявлення, етико-моральні настанови та поведінкові практики).

Поняття «особистість» – це уявлений конструкт. «Особистість» – форма наукового опрідметнення психологічних проявів людини.

Поширення поняття «особистість» у культурі та побутовому мовленні вказує на те, що «особистість» є й соціокультурним феноменом. Існування наукового поняття «особистість» відкриває можливості для застосування методу «історії понять» для розкриття теоретико-методологічних передумов і чинників його становлення.

Ненауковий вжиток лексеми «особистість» – дає можливість виявити соціокультурні фактори постання такого мовленнєвого конструкту.

З погляду неоплатонізму, людина існує на трьох рівнях. По-перше, на рівні ідеї. Цей рівень існування пізнається за допомогою мислення. По-друге, на рівні тілесному. Цей рівень існування пізнається емпірично. По-третє, на рівні психологічному. Коректно послуговуючись термінологією неоплатонізму, це є рівень «душі» – єднання інтелектуальної сутності (ідеї) та матеріального втілення (тіла). Душа постає причиною життя. Все наділене душею – живе, не наділене – мертво. Психологічний рівень існування людини пізнається завдяки безпосередньому переживанню – почуттям.

З цієї онтологічної концепції випливає й цілком очевидна психологія. Наділена душею людина, фокусуючись на розумному началі суцього і втілюючи його у своїй діяльності, наближається до Абсолюту. Натомість, керуючись не ідеальними, а матеріальними покличами – сходить до рівня нерозумного існування.

Попри відмінності між неоплатонізмом і християнством, обидва вчення містять ідею активності Абсолюту – його відображення в душі. А також ідею того, що завдяки зверненню до духовного начала в житті, людина спроможна долати тваринне начало.

У Новий час ця складна антична філософія почала нівелюватися. Уже у філософії Фрідріха Гегеля Абсолютний дух – лише поняття, що перебуває у становленні.

Прояв становлення – світова історія. Відповідно, людство – творець Абсолютного духу. Людвіг Фейєрбах витлумачив Старий і Новий заповіти як екстеріоризації морального розвитку. Карл Маркс обґрунтував, що фактором розвитку культури є лише матеріальне виробництво. Культура стала лише «надбудовою» щодо економічного «базису».

Так цілісна онтологія, Створена Платоном, Аристотелем, Плотіном і християнськими теологами була знищена. Цілком очевидно, що за відсутності цілісного вчення про буття неможливе й уявлення про людську цілісність. Як наслідок, у культурі та психології виникає поняття «особистість» – частковий прояв людини.

Особистість – це є часткове явлення людини. І саме ця частковість піддається опредметненню в культурі та науці. Те, що поняття «особистість» є лише формою часткового опредметнення людини не завжди чітко артикулюється культурою і наукою.

Підвищення психологічного та психолого-етичного рівнів науковців, аспірантів, докторантів, у поглибленні практичного використання досягнень наукової психології є необхідною умовою професійного зростання, а й зростання іміджу психолога-науковця.

Наукове видання

**ІМІДЖ ПСИХОЛОГА-НАУКОВЦЯ
В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

**ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ КРУГЛИЙ ОНЛАЙН-СТІЛ
(10 листопада 2021 року)**

